

Turističko-geografski razvoj Opatijskog primorja

Bertok, Edi

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:841998>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Edi Bertok

Turističko-geografski razvoj Opatijskog primorja

Prvostupnički rad

Mentor: *prof. dr. sc. Zoran Curić*

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2018.

Sveučilište u Zagrebu

Prvostupnički rad

Prirodoslovno-matematički fakultet

Geografski odsjek

Turističko-geografski razvoj Opatijskog primorja

Edi Bertok

Izvadak: Predmet rada je analiza i razvoj turizma i njegov utjecaj na transformaciju Opatijskog primorja. U radu se analiziraju strukturna obilježja i turistička dinamika Opatijskog primorja od prve pojave turizma nakon infrastrukturnih promjena 1843. godine zaključno sa suvremenim turističkim kretanjima. U istraživanju je korištena: analiza relevantne literature, analiza podataka DZS-a o stanovništvu i turizmu, GIS vizualizacija, statistički podaci turističkih zajednica te analiza bitemporalnih parova fotografija. Izračunati su i grafički prikazani relevantni turistički pokazatelji. Analiza je usmjerena na utvrđivanje faktora razvoja turizma s naglaskom na one prirodne koji predstavljaju temeljni privlačni atraktivni faktor turizma ove regije. Na temelju tih faktora utvrđen je tijek razvoja turizma od uspona krajem 19. stoljeća, nazadovanja turističkih trendova u razdoblju svjetskih ratova i ponovnog uspona u poslijeratnom razdoblju. U drugom dijelu rada identificirani su problemi turizma ove regije s naglaskom na infrastrukturne probleme i probleme u povezivanju pojedinih segmenata regije. Prijedlog budućeg razvoja usmjeren je na smanjivanje sezonalnosti i razvoj zaleđa.

39 stranica, 14 grafičkih priloga, 15 tablica, 34 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: turizam, Opatijsko primorje, zdravstveni turizam, turistička struktura, nedostaci u turizmu, budući razvoj

Voditelj: prof. dr. sc. Zoran Curić

Tema prihvaćena: 10. 5. 2018.

Datum obrane: 29. 6. 2018.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb

Undergraduate Thesis

Faculty of Science

Department of Geography

Tourism development of the Opatija Riviera

Edi Bertok

Abstract: The paper analyses development of tourism and its influence on the transformation of the Opatija Riviera. It investigates tourism development and its structure since its initiation in 1843. The study bases on the analysis of relevant literature and CBS data of population and tourism (using statistical indicators), GIS visualisation and analysis of bitemporal pairs of photographs. The main aim is to determine factors of tourism development with emphasis on natural factors that have had a fundamental role of tourism development in this region. The paper analyses the historical development of tourism from its peak in late 19th century to its decline between World War I and II and its revitalization in the post-war period. The second part deals with main problems of tourism with emphasis on infrastructural and transport issues. Recommendations for future development focus on reducing seasonality of visiting and on development of the hinterland.

39 pages, 14 figures, 15 tables, 34 references; original in Croatian

Keywords: tourism, Opatija Riviera, health tourism, structure of tourism, disadvantages of tourism, future development

Supervisor: Zoran Curić, PhD, Full Professor

Undergraduate Thesis title accepted: 10/05/2018

Undergraduate Thesis defense: 29/06/2018

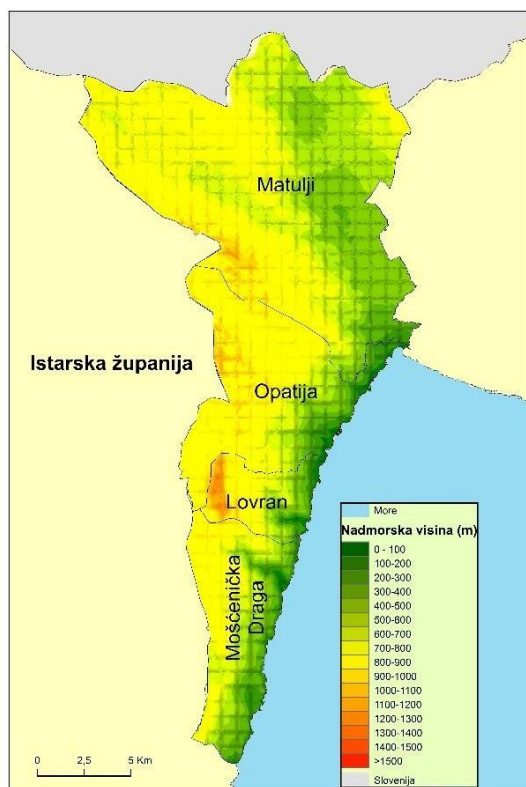
Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA	2
3. FAKTORI RAZVOJA TURIZMA.....	3
3.1. Prirodni faktori razvoja turizma.....	3
3.2. Društveni i komunikacijski faktori razvoja turizma.....	6
4. TURISTIČKI RAZVOJ U DOSADAŠNJEM RAZDOBLJU.....	12
4.1. Počeci turizma u Opatijskom primorju	12
4.2. Razvoj Opatijskog primorja kao lječilišta krajem 19. stoljeća	13
4.3. Fizionomske i funkcionalne transformacije kao posljedica pojave turizma.....	13
4.4. Turistička dinamika do 1914. godine	14
4.5. Turistička slika u razdoblju svjetskih ratova.	17
4.6. Turistički razvoj u poslijeratnom razdoblju.....	20
5. AKTUALNI TURISTIČKI RAZVOJ	26
6. PROBLEMI TURIZMA U OPATIJSKOM PRIMORJU.....	32
7. PRIJEDLOG BUDUĆEG RAZVOJA TURIZMA.....	33
8. ZAKLJUČAK	36
LITERATURA.....	37
IZVORI.....	38

1. UVOD

Opatijsko primorje predstavlja prostor s najdužom turističkom tradicijom na hrvatskoj obali Jadrana u kojemu je i danas turizam vitalni pokretač razvoja čitave regije. Obzirom na dug povijesni kontekst razvoja turizma ovog prostora, obilježja turizma su se sukladno društveno-povijesnim okolnostima mijenjala i prilagođavala. Sukladno tome, premet rada predstavlja dosadašnji razvoj i sadašnji stupanj razvoja turizma u Opatijskom primorju. Područje obuhvaćeno pojmom Opatijskog primorja podrazumijeva prostor Grada Opatije, Općine Matulji, Općine Lovran, Općine Mošćenička Draga i naselja Vela Učka. Opatijsko primorje prema geografskom smještaju nalazi se na Istarskom poluotoku, ali funkcionalno čini dio Riječke urbane regije te kao takvo ne smatra se dijelom regije Istre već sastavnim dijelom Riječke urbane regije. Prostor Opatijskog primorja obuhvaća obalnu zonu, prigrorski pojas Učke i prigradsko područje Rijeke oko Matulja (Njegač, n.d.). Opatijsko primorje čine četiri jedinice lokalne samouprave-Matulji, Opatija, Lovran i Mošćenička draga s ukupnim brojem naselja od 51 (Općina Matulji 23, Grad Opatija 9, Općina Lovran 5 i Općina Mošćenička Draga 14 naselja). Glavnina turističkih kretanja zbiva se u većim obalnim naseljima, Opatiji, Ičićima, Iki, Lovranu, Medveji i Mošćeničkoj Dragi. Sukladno tome, istraživanje je provedeno za ishodišna područja turizma: Grad Opatiju (naselja Ika, Ičići i Opatija), Općinu Lovran (naselja Lovran i Medveja), Općinu Mošćenička Draga i Općinu Matulji. Nužno je istaknuti kako i ostala naselja sudjeluju i upotpunjuju turističku ponudu ovog prostora, ali ne tolikim udjelom kao prethodno navedena naselja. Dodatno, naselja u kojima nema registriranih turističkih dolazaka i noćenja mogu sudjelovati u turističkoj ponudi u obliku jednodnevnih posjeta. U istraživanje nije uključeno naselje Vela Učka zbog prestanka evidencije turističkih pokazatelja nakon 1995. godine. Naglasak u radu dan je upravo na razvoj i čimbenike razvoja turizma spomenutog područja, prestrukturiranje turizma od ekskluzivnog zimovališta europskih vladajućih obitelji do atraktivnog ljetovališta pristupačnog širem krugu potrošača. Ciljevi rada su definirati faktore razvoja turizma, objasniti prostorne i gospodarske promjene kao produkt razvoja turizma kao i prikazati obilježja turističke ponude i potražnje.

Sl. 1. Smještaj i reljef Opatijskog primorja

Izvor: DGU (2005, 2013)

2. METODOLOGIJA

U radu su korištene desk metode, primarno analiza statističkih podataka i ostalih sekundarnih izvora, metoda opažanja i metoda analize bitemporalnih parova fotografija i karata. Temelj za ovo istraživanje čine podaci DZS-a o turističkim noćenjima, dolascima i posteljama za razdoblje od 1965. do 2015. godine objavljenim u publikacijama Državnog zavoda za statistiku¹. Dodatno su korištene i godišnje publikacije TZ Opatija o turističkim pokazateljima za Grad Opatiju, radi većeg obujma podataka i tajnosti podataka u službenoj statistici, koje je na upit Turistička zajednica bila voljna ustupiti za potrebe ovog istraživanja. U istraživanju su

¹ Tijekom spomenutog vremenskog razdoblja nekoliko puta mijenjaju svoj naziv. Godine 1965. publikacija nosi naziv „Promet turista u primorskim mjestima I-XII 1965“, deset godina kasnije mijenja naziv u „Promet turista u primorskim općinama 1975.“. 1994. godine dolazi do ponovne promjene naziva publikacije u „Promet turista u primorskim gradovima i općinama 1994.“, dok od 2006. godine do danas naziv slovi kao „Turizam u primorskim gradovima i općinama 2006.“.

Kada je riječ o nautičkom turizmu u turističkoj statistici od 2000. do 2008. postoji zasebna kategorija *Luke nautičkog turizma* koja bilježi turističke dolaske, noćenja i postelje. 2009. godine podaci o nautičkom turizmu u kategoriji *Ostalo*. Od 2010. godine ne registriraju se uopće u turističkoj statistici,

uzeti vremenski razmaci od 10 godina. Nužno je napomenuti kako do 1990. godine kao domaći turisti slove svi oni s prebivalištem u Jugoslaviji, dok se to 1991. godine mijenja na samo one s prebivalištem u Hrvatskoj. Pri istraživanju korišteni su i podaci iz popisa stanovništva, prvenstveno broj stanovnika. Važan izvor podataka korišten u ovome radu jesu i zbornici radova s područja Liburnije koji pružaju uvid na kontinuitet razvoja i utjecaja turizma na stanovništvo i prostor. Spomenuti zbornici izvor su podataka o turističkim kretanjima prije pojave službene statistike. Svakako, zbog drugačije metodologije evidentiranja turističkih kretanja i drugačijeg teritorijalnog ustroja podaci nisu u potpunosti usporedivi s današnjima, međutim od velike su važnosti za praćenje trenda turističkih zbivanja i objašnjavanje turističkih zakonitosti svojstvenih promatranom vremenskom razdoblju, poput prestrukturiranja sa zimskog na ljetni turizam. Sukladno tome korištena je i metoda opažanja, fotografiranja i prikupljanja starih fotografija radi izrade bitemporalnih parova, s ciljem prikazivanja već spomenutog utjecaja turizma na prenamjenu i transformaciju prostora. Ovim metodama nastojano je dočarati i objasniti utjecaj turizma na prostorno širenje naselja počevši od širenja izvan srednjovjekovnih gradskih jezgara na širi priobalni pojas do kasnijeg širenja naselja u zaleđa. Pojedini podaci, radi lakšeg poimanja, vizualizirani su u programu Arc GIS.

3. FAKTORI RAZVOJA TURIZMA

3.1. PRIRODNI FAKTORI RAZVOJA TURIZMA

Cijelo se Opatijsko primorje prostire na relativno strmim istočnim padinama planinskog masiva Učke. Ključni prirodni faktor za razvoj suvremenog oblika turizma u Opatijskom primorju jest smještaj naselja na samim morskim obalama što je, uz klimu i vegetaciju, ključ nastanka kupališnog ljetnog turizma. Jedinstvena geološka prošlost i različita geološka podloga rezultirale su i specifičnom vegetacijom prisutnom na čitavom prostoru regije. Istočne padine Učke građene su uglavnom od krednih i paleogenskih vapnenaca za koje je karakterističan proces okršavanja u geološkoj prošlosti, stoga ne čudi pojava jama i spilja.

Nadalje, zbog specifične geološke strukture Učka obiluje izvorima vode koji snabdijevaju vodom naselja Opatijskog primorja. Rasjedi, pukotinski sistemi i tektonika u naslagama uvjetovali su specifične hidrografske režime. Površinski su tokovi uglavnom bujičnog i periodičkog karaktera, dok se stalni podzemni tokovi formiraju duž pukotinskih sistema i javljaju se na površini na obalnoj liniji mora ili podalje u obliku stalnih ili povremenih vrulja (Božičević, 1987).

Spomenute geomorfološke, hidrološke i speleološke karakteristike prostora temelj su na kojemu se nalaze različite vegetacijske populacije koje su na ovome prostoru jedan od glavnih čimbenika razvoja turizma, upravo zbog svojih ljekovitih svojstava i mikrokline koju čine. Ovakva vrijednost kompleksa prirodnih elemenata odavno je prepoznata i valorizirana Zakonom o proglašenju Parka prirode Učka u travnju 1999. godine. Park prirode Učka obuhvaća područje čitavog masiva Učke i dijela Ćićarije ukupne površine 160 km² na prostoru Primorsko-goranske i Istarske županije. Uz prostor općina Kršan, Lupoglav i Lanišće PP Učka se prostire na prostoru svih jedinica lokalne samouprave Opatijskog primorja te kao takav predstavlja važan element turističke ponude i potražnje promatranog područja.

Osnovni karakter naseljima Opatijskog primorja daje jedinstvena pretežito zimzelena vegetacija parkova, vrtova vila i ostalih stambenih jedinica. Najzastupljenije vrste čine zimzelene zajednice alepskog bora, čempresa, hrasta crnike i nekoliko vrsta cedra, dok s druge strane najprisutnije listopadne vrste su autohtoni hrast medunac, a u zaleđu su posebno atraktivne termofilne šume autohtonog pitomog kestena i bijeloga graba (Sila, 1987).

S obzirom na visinu i pružanje neposredno uz obalu, masiv Učke uzrokuje rano zasjenjivanje obalnog prostora zbog čega je trajanje sunca i mogućnost za kupanje, koje predstavlja temeljni turistički motiv dolaska u Opatijsko primorje, znatno manje nego na istočnim obalama Kvarnerskog zaljeva.

U tablici 1 prikazane su turističke atrakcije koje privlače turiste prema kategorijama zajedno s pojedinim primjerima. Najznačajniju turističku atrakciju predstavlja upravo prva navedena kategorija, prirodne plaže na završecima bujičnih tokova kao osnova za razvoj kupališnog (ljetnog odmorišnog) turizma.

Tab. 1. Turističke atrakcije temeljene na prirodnim atraktivnim faktorima po kategorijama

KATEGORIJA	MATULJI	OPATIJA	LOVRAN	MOŠĆENIČKA DRAGA
1. KLIMA				
1.1. mikroklimatski elementi	-	+	+	+
2. VODA				
2.1. more- prirodne plaže na završecima bujičnih tokova	-	Tomaševac, Lipovica	Medveja, Peharovo	Sipar, Klančac, Sv. Ivan
2.2. krški tokovi	-	Banina, Rečina	Banina, Slap	Potoki
3. ŽIVOTINJSKI SVIJET				
3.1. divlje životinje	ptice grabljivice, endemski krški puh, 10 endemskih krških podzemnih vrsta			
4. BILJNI SVIJET				
4.1. prirodna vegetacija	šume bukve i graba	zimzelene mediteranske šume	šume lovora	zimzelene mediteranske šume
4.2. uzgajana vegetacija	-	-	Lovranski Marun, Lovranske trešnje	Lovranski Marun, Lovranske trešnje
5. ZAŠTIĆENA PRIRODNA BAŠTINA				
5.1. Park prirode	-	Učka	Učka	Učka
5.2. Značajni krajobraz	Lisina	-	-	-

Izvor: Zinaić, 1984

3.2. DRUŠTVENI I KOMUNIKACIJSKI FAKTORI RAZVOJA TURIZMA

Unutar društvenih faktora razvoja turizma, posjetiteljima su najatraktivniji spomenici kulturno-povijesne baštine. Budući da prvi zapisi o Lovranu datiraju još u 7. stoljeće može se reći kako je upravo on najstarije naselje Opatijskog primorja s ujedno najbogatijom kulturno-povijesnom baštinom. Zanimljiva je činjenica da Muhamed al-Idrisi, kartograf i geograf, spominje Lovran kao razvijeno naselje s aktivnom brodograditeljskom tradicijom u svom opisu poznatog svijeta 1153. godine (Peršić, 2002). Unatoč nekoliko razaranja, može se reći kako je Lovran mjesto koje je uspješno sačuvalo relativno kompletne povijesno-umjetničke cjeline iz srednjovjekovnog razdoblja. Danas je turistički vrlo atraktivna upravo sinteza povijesti koja se očituje kroz srednjovjekovne elemente lovranskog Starog grada poput kule, obrambenih zidina, gradskih vrata i sabijenih kućica karakterističnih upravo za priobalni pojas Kvarnera i s druge strane urbane strukture. Najstariji spomenik arhitekture čini romanička crkva Sv. Trojstva iz XII. stoljeća čija je vrijednost prvenstveno umjetnička. Naime, ulaz u crkvu otkriva jedini primjerak predromaničkog „Hrvatskog pletera“ na liburnijskom prostoru. Također, i crkva Sv. Trojstva i župna crkva Sv. Jurja Mučenika iz XIV. stoljeća čuvaju neprocjenjivu povijesnu glagoljašku baštinu kao odraz identiteta prostora Kvarnera i Istre, urezanu u kratkim zapisima na freskama. Najveća je vrijednost lovranskih glagoljaških zapisa, grafita i ureza kao dokaz uvriježenosti glagoljice u svakodnevni život budući da se zapisi odnose na trenutna razmišljanja, raspoloženja prolaznika kao i na stanja i prijelomne događaje koji su je odvijali u Lovranščini. S druge strane zahvaljujući glagoljaškim zapisima na freskama župne crkve, nedvojbeno je određeno njihovo datiranje iz 1470. godine. Tako dobro očuvan cjeloviti ikonografski prikaz iz Kristova života sve više pažnje i atraktivnosti privlači ne samo zbog glagoljaških detalja, već i zbog motiva koji ove freske povezuju s radionicom Vincenta iz Kastva, autora beramskih fresaka (Ekl, 1987).

S druge strane Opatija se spominje prvi puta u 15. stoljeću kao naselje koje se razvilo oko benediktinskog samostana i crkve Sv. Jakova. Intenzivna turistička izgradnja započeta je 1895. godine, a do 1913. godine u Lovranu je sagrađeno 10 hotela, 45 obiteljskih pansiona i čak 83 turističke vile, dva kupališta, kino i vodovod (Melinčević, 1987). Upravo ti nekadašnji smještajni kapaciteti danas predstavljaju važan faktor turističkog razvoja kao posebno posjećene turističke atrakcije. Unutar društvenih čimbenika razvoja turizma nužno je istaknuti i važnost kulturnih ustanova, događanja i manifestacija.

Tab. 2. Turističke atrakcije temeljene na društvenim atraktivnim faktorima po kategorijama u Lovranu

KATEGORIJA	ATRAKCIJA
1. Zaštićena kulturno-povijesna baština	
1.1. Nepokretni spomenici	Povijesna jezgra Lovrana, Župna crkva Sv. Jurja Mučenika, Kapela Sv. Trojstva, austrougarske vile
2. Kultura rada i života	
2.1. Tradicijski obrti	Brodogradnja-Lovranski guc
2.2. Gastronomija	Kvarnerski škamp, riba, šparoge, trešnje
3. Kulturne i vjerske ustanove	
3.1. Galerije	Galerija Laurus, Galerija Pessi
3.2. Izložbeni prostori	Kula, Kuća Lovranskog guca
3.3. Kino i kazalište	Kino Sloboda
4. Znamenite osobe i povijesni događaji	
4.1. Znamenite osobe	Josip Kaplan, Viktor Car Emin, Ivan Pessi
5. Manifestacije	
5.1. Kulturne manifestacije	Lovranski karneval, Festival šparoga, Dani črešanj, Marunada, Regata tradicijskih barki
5.2. Vjerske manifestacije	Jurjevo
5.3. Sportske manifestacije	100 milja Istre, MTB Učka maraton, Utrka u planinskom trčanju Učka vertical
6. Sportsko-rekreacijske građevine	
6.1. Sportsko-rekreacijski parkovi	Cipera, Kvarner
7. Turističke staze, putevi, ceste	
7.1. Pješačke staze	PP Učka-„Slap“, „Vrh“, Lungomare
7.2. Biciklističke staze	PP Učka- „Staza 4“

Izvor: Zinaić (1984), Muzur i dr. (2001)

Tab. 3. Turističke atrakcije temeljene na društvenim atraktivnim faktorima po kategorijama u Mošćeničkoj Dragi

KATEGORIJA	ATRAKCIJA
1. Zaštićena kulturno-povijesna baština	
1.1. Nepokretni spomenici	ruralna cjelina Donji Kraj, etnološka zona Zagore, etnološka zona Šimuni, mjesto desanta IV armije ja 7. 7. 1945., Toš Mošćenice, Rodna zgrada Eugena Kumičića
2. Kultura rada i života	
2.1. Tradicijski obrti	brodogradnja, škamparstvo
2.2. Gastronomija	Kvarnerski škamp, riba, šparoge
3. Kulturne i vjerske ustanove	
3.1. Galerije	galerija La Cisterna
3.2. Muzeji	Eko-muzej
3.3. Sakralni objekti	crkva Sv. Andrije, crkva Sv. Jurja, crkva Sv. Marine, kapela Sv. Petra
4. Znamenite osobe i povijesni događaji	
4.1. Znamenite osobe	Eugen Kumičić
5. Manifestacije	
5.1. Kulturne manifestacije	Dani šparoga, Smotra tradicijskih barki na jedra, „Marinina“, Međunarodna likovna kolonija,
5.2. Vjerske manifestacije	„Andrijeva“
5.3. Sportske manifestacije	Triatlon, uspon na Učku, Mountain Bike utrka, Učka Trail
6. Turističke staze, putevi, ceste	
6.1. Pješačke staze	Mitsko-povijesna staza Trebišća-Perun, rt Šip, staza Špilja, staza Vodna draga, Veli đir, Sv. Magdalena
6.2. Biciklističke staze	PP Učka, staze Brseč-Mošćenice i Povrh Mošćenica

Izvor: tz-moscenicka (n.d.)

Tab. 4. Turističke atrakcije temeljene na društvenim atraktivnim faktorima po kategorijama u Matuljima

KATEGORIJA	ATRAKCIJA
1. Zaštićena kulturno-povijesna baština	
1.1. Nepokretni spomenici	ruralna cjelina Andrejići, spomen područje Dijelovi naselja popaljeni u ratu, Zgrada hapšenja Moše Albaharija i Miroslava Grakalića 7. 7. 1945.
1.2. Pokretni spomenici	Zvončari
2. Kultura rada i života	
2.1. Tradicijski obrti	izrada zvona
2.2. Folklor	Potresujka
2.3. Gastronomija	Cesta domaće hrani
3. Kulturne i vjerske ustanove	
3.1. Sakralni objekti	župna crkva Krista Kralja, crkva Sv. Luke
3.2. Kazalište na otvorenom	Amfiteatar Matulji
4. Manifestacije	
4.1. Kulturne manifestacije	Festival pusne hrani, zvončarska smotra, Matujska kartulina
4.2. Sportske manifestacije	Biciklijada po pusneh puteh, Biciklijada po ceste domaće hrani
5. Sportsko-rekreacijske građevine	
5.1. Sportsko-rekreacijske dvorane	Sportska dvorana Matulji
6. Turističke staze, putevi, ceste	
6.1. Pješačke staze	Staza Sv. Mihovila, Staza Sv. Luke
6.2. Biciklističke staze	Lisina, Lužina

Izvor: tzmatalji (n.d.)

Tab. 5. Turističke atrakcije temeljene na društvenim atraktivnim faktorima po kategorijama u Opatiji

KATEGORIJA	ATRAKCIJA
1. Zaštićena kulturno-povijesna baština	
1.1. Nepokretni spomenici	ruralna cjelina naselja Mala Učka, Povijesna urbanistička cjelina Volosko, Opatija, Veprinac, zgrada Zora, zgrada Villa Rozalija, Casino di Iettura, Villa Muntz, crkva Sv. Jakova, Park Sv. Jakova, Park Angiolina, Park Margerita
2. Kultura rada i života	
2.1. Tradicijski vrtovi i parkovi	Amerikanski vrtovi
2.2. Gastronomija	kvarnerski škamp, riba, šparoge
3. Kulturne i vjerske ustanove	
3.1. Galerije	Galerija GAL, Galeria Giulio Bonačić, Galerija Claudio Frank
3.2. Muzeji	Hrvatski muzej turizma
3.3. Izložbeni prostori	Umjetnički paviljon Juraj Šporer, Švicarska kuća
3.4. Kulturni centri	Kulturni centar Gervais
3.5. Kazališta i kina	Ljetna pozornica
3.6. Sakralni objekti	Crkva Navještenja Marijina, Crkva Sv. Ane, Crkva Sv. Marka
4. Znamenite osobe i povijesni događaji	
4.1. Znamenite osobe	Beti Jurković, Dražen Turina Šajeta, Ernie Gigante Dešković
4.2. Udruge	Žmergo, Udruga ljubitelja kamelija, Društvo naša djeca
5. Manifestacije	
5.1. Kulturne manifestacije	RetrOpatija, Carski grad, Advent u Opatiji, Festival čokolade, Festival kave, Karneval, Ožujak-Oaza wellnessa, Uskrs u Opatiji, Walk, Art&Wine, Gournament priča Opatijske rivijere
5.2. Vjerske manifestacije	Dani Sv. Jakova

5.3. Sportske manifestacije	Nordijsko hodanje kroz povijest Opatije, Opatija Milenij Open, Rally Opatija, Adria Masters International, Liburnia Classic Oldtimer Rally, Open Air Summer Fitness, Inter Cars Učka, jedriličarska regata-Homo si bordižat, regata Galijola
6. Prirodna lječilišta	
6.1. Talasoterapije	Thalassotherapie Opatija
7. Sportsko rekreacijske građevine	
7.1. Sportsko-rekreacijska igrališta	Nogometno igralište NK Opatija
7.2. Sportsko-rekreacijski centri	Tenis klub Opatija, Sailing center Opatija, Jedriličarski klub Opatija, Fitness centar Dynamic
7.3. Sportsko-rekreacijske dvorane	Sportska dvorana Marino Cvetković
8. Turističke staze, putevi, ceste	
8.1. Pješačke staze	Lungomare, Šetalište Carmen Sylve, PP Učka, Planinarska staza Veprinac
8.2. Biciklističke staze	PP Učka-Staze 1-8
8.3. Jahačke staze	Ranč Bubač
9. Atrakcije zbog atrakcija	
9.1. Kockarnice	Casino Admiral, Casino Paris

Izvor: Zinaić (1984), Muzur i dr. (2001), PP-Učka (n.d.)

Činjenica kako se zbog strmog pružanja reljefa nisu mogli uspostaviti konvencionalni oblici poljoprivrede, već se stanovništvo prestrukturiralo u proizvodnju autohtonih sorti svojstvenih jedinstvenim reljefnim i klimatskim uvjetima i njihovoj valorizaciji. Sukladno tome, dugu tradiciju manifestacija imaju „Dani trešanja“ i „Marunada“ - manifestacija posvećena autohtonij sorti pitomog kestena. Nadalje, u svim gradovima Opatijskog primorja njeguje se tradicija karnevala, ljetnih tradicionalnih ribarskih fešti kao i sve atraktivnije manifestacije poput „Bečkog tjedna“ i „RetrOpatija“ s naglaskom na oživljavanje i prezentiranje povijesti ranog opatijskog turizma kroz kostimirane igre i glazbene predstave i performanse. Dodatno dolazi do veće popularizacije gastronomskih događanja poput „Dana čokolade“ i „Dana kave“ izvan dominantne ljetne turističke sezone s ciljem produljenja turističke sezone na zimske mjesec.

Povrh toga, prateći suvremene turističke trendove i potrebu da se turistima pruži širok spektar mogućnosti u vidu rekreacije i dodatnih aktivnosti uz primarnu, kupališnu, dolazi do intenzivnijeg razvoja sportske ponude, bilo da je riječ o sportskim aktivnostima vezanim uz more ili uz aktivnosti u prirodi. Sukladno tomu, razvijene su mogućnosti u vidu jedrenja i ronjenja kao i širok spektar sportskih aktivnosti unutar Parka prirode Učka poput brdskog biciklizma, pješaćenja i trčanja, paraglajdinga, penjanja po vapnenjačkim strukturama i auto-moto trka (tab. 2., 3., 4. i 5.).

4. TURISTIČKI RAZVOJ U DOSADAŠNJEM RAZDOBLJU

4.1. POČECI TURIZMA U OPATIJSKOM PRIMORJU

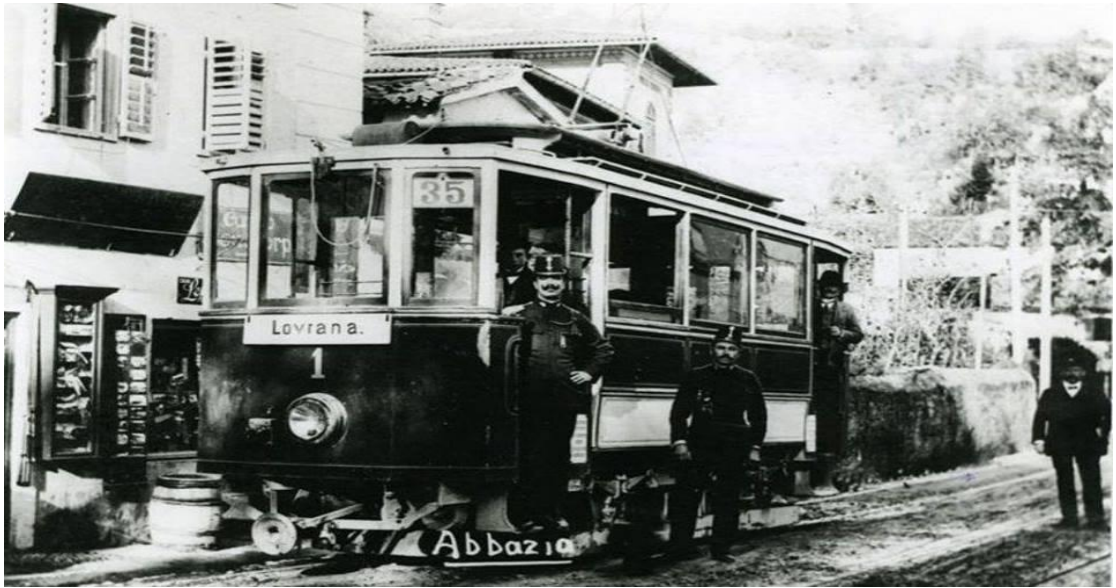
Ključnu ulogu u počecima razvoja turizma Opatijskog primorja odigrala je izgradnja ceste 1843. godine koja je povezivala Rijeku, koja se sve snažnije industrijalizirala, i Lovran. Ovakvo poboljšanje prometne infrastrukture rezultiralo je izgradnjom ljetnikovca riječkog veletrgovca Scarpe, Villom Angiolinom, već godinu dana nakon otvaranja prometnice (Brazda, 2009). Razlog zašto se baš trenutak izgradnje Ville Angioline smatra početkom turizma leži u činjenici kako otvaranjem ceste i ponekim noćenjem Scarpinih znanaca iz okolice u Opatiji, ona poprima turistički karakter. Prekretnica, koja je označila prestrukturiranje s izletničkog turizma prema lječilišnom bio je trenutak kada Scarpa vilu ustupa supruzi austrijskog cara Ferdinanda I. koja dolazi potaknuta preporukama i istraživanjima liječnika o ljekovitim svojstvima mediteranske klime u Opatiji (Mandić, 1977). Caričin boravak u Opatiji bio je izvanredna reklama za dotada nepoznato mjesto na moru, pa su mnogi austrijski plemići, potaknuti caričinim uzorom, počeli ulagati u njezin razvoj. Međutim, temeljni nedostatak Opatije bio je relativno slaba prometna infrastruktura koja bi je povezivala sa Središnjom Europom. Ovaj problem riješen je 1873. godine dovršetkom odvojka željezničke pruge koji je povezivao Matulje i Opatiju s magistralnom željezničkom prugom Beč-Ljubljana-Trst (Peršić, 2002). Ovakav napredak prometne infrastrukture doveo je do činjenice da Opatija postaje najprivlačnije, ujedno i lako dostupno, turističko odredište Monarhije. Sukladno tome, Opatija postaje ugledno kupalište i lječilište, ali još uvijek se suočavala s problemom nedovoljnih smještajnih kapaciteta.

4.2. RAZVOJ OPATIJSKOG PRIMORJA KAO LJEČILIŠTA KRAJEM 19. STOLJEĆA

Otvaranjem hotela „Quarnero“ 1884. godine, današnji hotel Kvarner, započinje povijest Opatije kao europskog lječilišta i ljetovališta. S druge strane, turistički zamah Opatije i napredak prometne infrastrukture, uvelike je utjecao i na turistički razvoj Lovrana. Napretkom spomenutoga, brodarstvo i pomorstvo u Lovranu znatno opadaju. Glavni razlog propadanja tradicije gradnje jedrenjaka je uspostava redovne dnevne parobrodske linije na relaciji Rijeka-Lovran što u potpunosti dovodi do potiskivanja jedrenjaka (Peršić, 1998). Svi spomenuti čimbenici i prekretnice u načinu života doveli su do potrebe za novim izvorima zarade, kojega stanovnici Lovranšćine pronalaze u turizmu. U skladu s time, 1873. godine izgrađena je prva zgrada koja je planirana i izvedena u svrhu turističke namjere na cijelom Kvarneru, današnji hotel Belvedere. Značajan doprinos turizmu cjelokupne regije i propagandi iste donio je lječilišni kongres u Opatiji prema čijim odlukama Opatija 1889. biva proglašena lječilišnim mjestom, a kriterije za postanak lječilišta Lovran zadovoljava na sljedećem kongresu, 1898. godine (Kehker, 1997).

4.3. FIZIONOMSKE I FUNKCIONALNE TRANSFORMACIJE KAO POSLJEDICA POJAVE TURIZMA

Ovo je razdoblje ujedno i vrijeme snažnih ne samo funkcionalnih, već i fizionomskih promjena naselja. Dolazi do širenja nove arhitekture koja zauzima obalni pojas izvan gradskih zidina, okruženih zelenilom i cvjetnim vrtovima, sa zajedničkim svojstvima poput jedinstvenog načina obrade reprezentativnog pročelja koje je bilo obavezno usmjereno prema moru, simetričnosti zdanja, reprezentativnog glavnog prilaza i slično što je u potpunoj suprotnosti sa srednjovjekovnim tradicionalnim načinima gradnje. Osim snažnog graditeljskog zamaha, od važnosti je istaknuti i dovođenje vodovoda s Učke kao i puštanje u promet električnog tramvaja 1908. godine koji je povezivao Matulje, preko Opatije s Lovranom (Blažević, 1998).

Sl. 2. Tramvajska linija koja je povezivala Lovran i Volosko 1908. godine
Izvor: obiteljska arhiva

4.4. TURISTIČKA DINAMIKA DO 1914. GODINE

Dinamika turističkog prometa ukazuje na rapidan trend povećanja broja posjetitelja za navedeno razdoblje (tab. 6.). Nužno je istaknuti činjenicu, svojstvenu svim naseljima Opatijskog primorja u promatranom vremenskom razdoblju, da se većina turističkih dolazaka odvijala u zimskome dijelu godine zbog lječilišnog efekta, dok je s druge strane kupališni turizam bio u drugom planu.

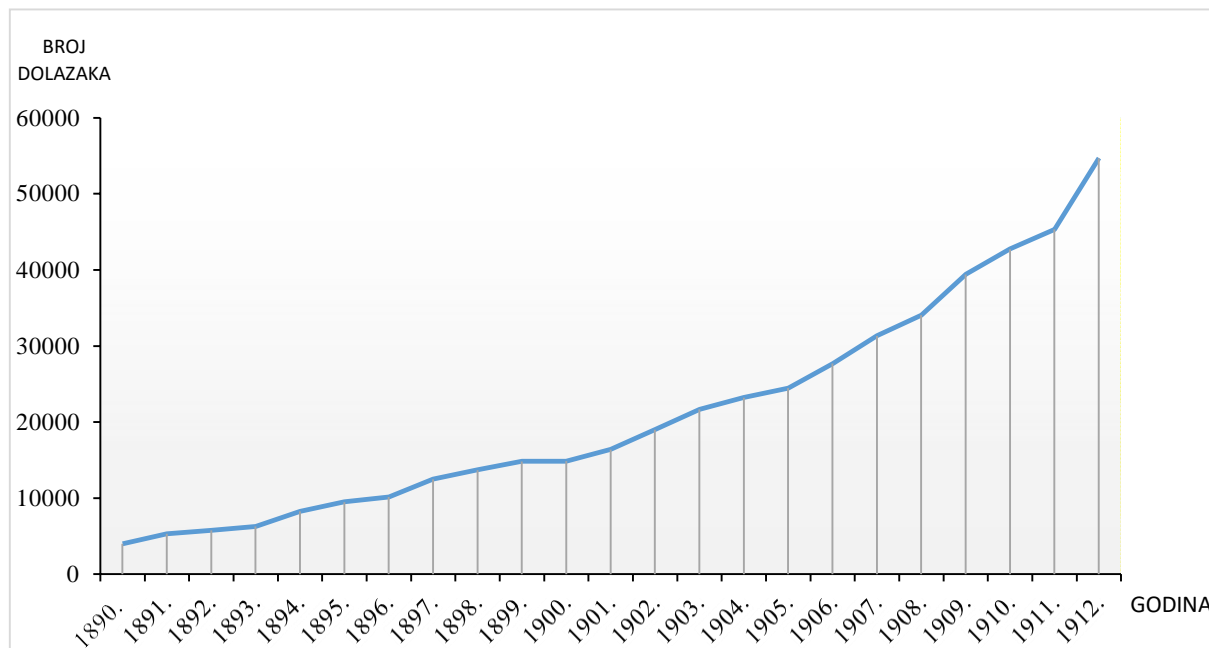
Tab. 6. Broj turističkih dolazaka u Lovranu u razdoblju od 1897. do 1914.

Godina	Turisti	Indeks	Godina	Turisti	Indeks
1897.	252	100	1906.	2649	100
1898.	582	231	1907.	-	-
1899.	732	290,5	1908.	-	-
1900.	767	304,4	1909.	5621	212,2
1901.	1180	468,3	1910.	8936	337,3
1902.	1699	674,2	1911.	8742	330
1903.	2025	803,6	1912.	10716	404,5
1904.	2254	894,4	1913.	11915	449,8

Izvor: Blažević (1998)

Za razliku od današnje situacije, u prošlosti su turistički boravci trajali znatno duže, nerijetko i čitave zime. Sukladno tome, prema podacima službene statistike iz 1910. godine 34,6 %

turističkih boravaka u Lovranu trajalo je do 6 dana, dok je 65,4 % boravaka trajalo više od 6 dana (Blažević, 1998). Ovakav trend snažnog turističkog razvoja bio je svojstven i za Opatiju koja je postala jedna od najpoželjnijih turističkih odredišta nakon posjeta nekolicine vladarskih imena tadašnje Europe što je izravno vidljivo na temelju izrazitog ulaznog trenda turističkih dolazaka prikazanog na sl. 6.

Sl. 3. Turistički dolasci u Opatiji od 1890. do 1912. godine

Izvor: prema Blažević (1987)

Tome u prilog ide i podatak koji govori kako je broj posjetitelja 1906. iznosio 27 693 gostiju, dok je broj posjetitelja 1912. godine skočio na 54 696 što znači da se broj turističkih dolazaka u Opatiji u vremenskom razdoblju od samo 6 godina udvostručio (Mandić, 1977).

Demografska su kretanja bila izrazito podložna gospodarskim trendovima rasta ili pada lokalne sredine kao i dobrim stanjem sigurnosti. Sukladno tome zanimljivo je istaknuti činjenicu koja ide u prilog tome, a ona se odnosi na porast broja kuća i stanovnika u Opatiji. Naime, 1900. godine broj kuća u Opatiji iznosio je 433, a broj stanovnika 3729. Samo deset godina kasnije broj kuća se povećao na 768, a broj stanovnika se više no udvostručio te je iznosio 8074 stanovnika (Blažević, 1897).

Snažan turistički rast, praćen otvaranjem novih smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta rezultirao je i potrebom za otvaranjem novih radnih mjesta (sl. 4. i 5).

Sl. 4. i 5. Fizionomska transformacija Lovrana pod utjecajem turističke izgradnje 1900. i 1912.
Izvor: obiteljska arhiva

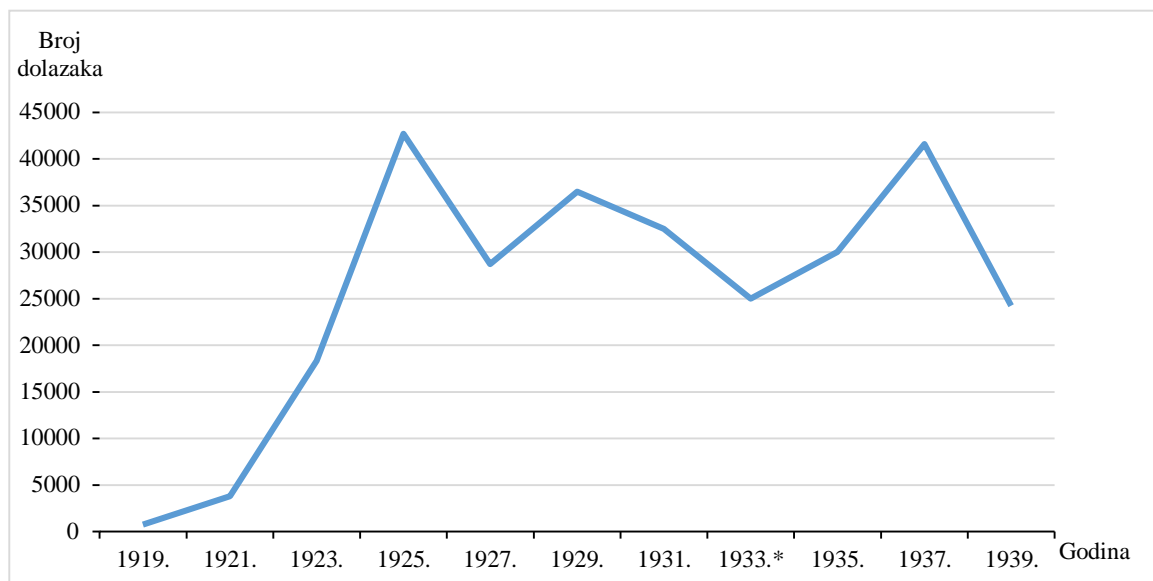
Isti trend evidentan je i u slučaju Lovrana kod kojega je broj stanovnika porastao s 590, 1880. na 1355, 1910. godine (Blažević, 1998).

Usporedno s prerastanjem turizma u gospodarsku okosnicu odvija se i proces transformacije tradicionalnih kvarnerskih zanimanja, blijede elementi agrarnog pejzaža te je prisutno rapidno smanjivanje udjela stočarstva i ribarstva u cjelokupnoj gospodarskoj slici.

Nužno je istaknuti kako je u ovome razdoblju Mošćenička Draga još u svojem inicijalnom stadiju razvoja turizma, uvelike oviseći o Opatiji, gdje je većina radno aktivnog stanovništva još uvijek unutar sektora ribarstva. Tome u prilog govore podaci iz 1911. godine prema kojima je Mošćenička draga raspolagala sa svega 35 kreveta u dva mala pansiona i sa 150 kreveta u privatnim kućanstvima (Blažević, 1987). Uviđajući prostorni potencijal za razvoj turizma i pogodnosti za vitalni razvoj 1912. godine osniva se Društvo za poljepšavanje Mošćeničke Drage i čuvanje čistoće. Već za vrijeme prve godine djelovanja znatno je unaprijeđena turistička infrastruktura. Uređen je obalni put uz more od Drage do Sv. Ivana, zasađena su stabla uz obalu, postavljeno je desetak klupa za odmor gostiju i zaposlena je osoba koja je radila na održavanju plaže (Blažević, 1987). Osnivanje spomenutog društva bilo je samo temelj za intenzivniji razvoj turizma u Mošćeničkoj Dragi. Dodatni planovi razvoja objavljeni su iste godine i prezentirani u glasilu Naša sloga: „Stranci će sve više dolaziti u Dragu bilo na izlete iz Lovrana i Opatije bilo na ljetovanje ili kupanje. Tada će nastati, prije svega, potreba jedne bolje gostionice ili hotela, jer se neće svatko zadovoljiti s onim što Draga danas imade. Treba dakle, da već sada netko na to misli, jer se ne smije dopustiti da nam dođu tuđinci koji će se našim nemarom okoristiti...” (Blažević, 1987, 137).

4.5. TURISTIČKA SLIKA U RAZDOBLJU SVJETSKIH RATOVA

Govoreći o ovome razdoblju može se zaključiti kako je generalno riječ o razdoblju nazadovanja turističkih trendova, odnosno nazadovanju turizma. Trenutak koji je označio period spomenutih obilježja bilo je ustupanje Istre Italiji, međutim riječ je svakako o složenom skupu čimbenika i razloga za manji turistički interes. Promotri li se to s prostornog aspekta jasno je kako je Opatijsko primorje ostalo odrezano od svoga zaleđa. Međutim, ta prostorna odvojenost ne bi predstavljala toliko snažan faktor nazadovanja turizma da talijanske vlasti, posebice nakon uspostave talijanske uprave, nisu ulagale znatne napore da privuku turiste iz Srednje Europe, koji su u predratnom razdoblju gravitirali Opatijskom primorju, u svoja turistička središta što se znatno odrazilo na broj turističkih dolazaka (sl. 6.).

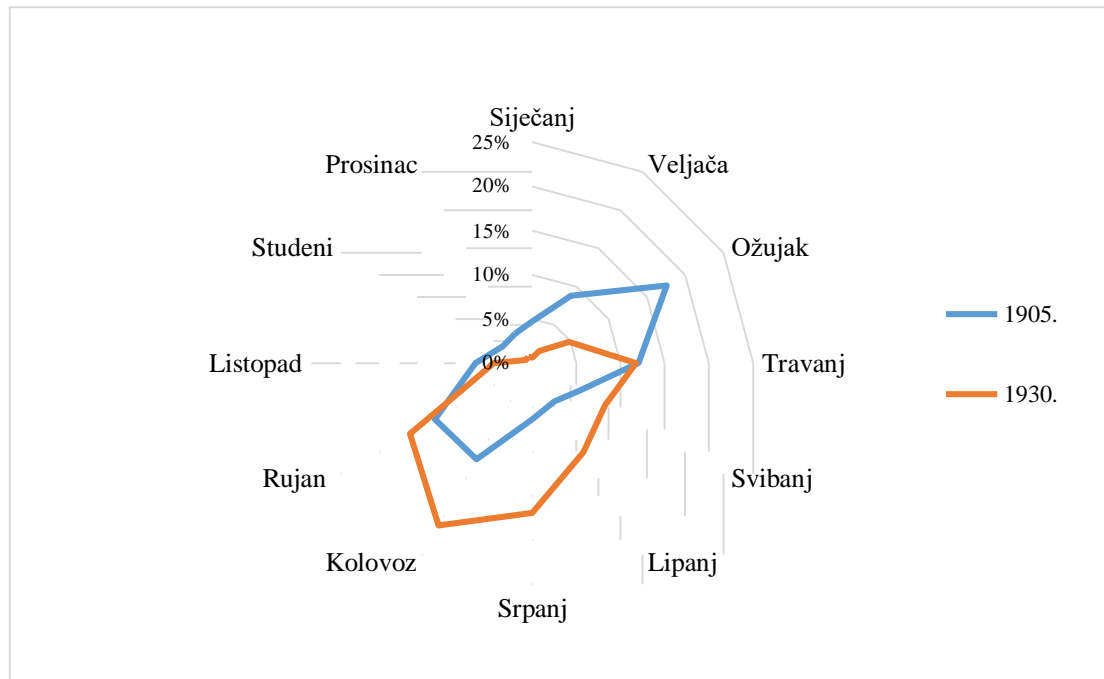
*procjena broja turističkih dolazaka za ovu godinu

Sl. 6. Broj turističkih dolazaka od 1919. do 1939. godine

Izvor: prema Blažević, 1987

Ovakva ideja talijanske vlasti realizirana je reduciranjem turističke važnosti Opatije što je ostvareno 1933. godine ukidanjem njezine kvalifikacije kao lječilišta (Melinčević, 1987). Problem koji je također uvelike uvjetovao nazadovanje turističkog prometa Opatijskog primorja u razdoblju krize jest nemogućnost ulaganja u modernizaciju i gradnju novih luksuznih hotelskih kompleksa, što je bila osnova za priljev turista koji traže visoki komfor. Tako u razdoblju talijanske okupacije u Opatiji nije izgrađen niti jedan objekt za hotelsku uporabu (Mandić, 1977). Razlog tome može se potražiti u perifernom smještaju Opatijskog primorja u odnosu na veliku talijansku državu. Dodatno, kao što je prethodno spomenuto, talijanske vlasti ulagale su znatne napore da privuku turiste koji su prethodno gravitirali Opatijskom primorju u ligurske turističke destinacije što je dijelom ostvareno prestankom ulaganja u Opatijsko primorje kako bi se smanjila konkurentnost. Važno je istaknuti kako se do trenutka talijanske okupacije glavnina turističkih dolazaka i noćenja odvijala u zimskom dijelu godine zbog lječilišnih pogodnosti mediteranske klime, posebice blagih zimi. Sukladno nemogućnosti ulaganja u smještajne kapacitete najveće kategorije i ukidanja statusa lječilišta Opatiji i Lovranu, javila se potreba orijentacije regije isključivo na tri mjeseca kupališne sezone čime bi regija morala osigurati dovoljno prihoda za cjelogodišnji opstanak što u tadašnjim društvenim okolnostima, uza sav trud u valoriziranje kupališnog turizma, nije uspijevalo. Analizom broja turističkih dolazaka prema mjesecima 1905. i 1930. prikazanih na sl. 7. jasno je vidljiva promjena najveće koncentracije turista u Opatiji s hladnijeg dijela godine na ljetne mjesece kao

što je prethodno objašnjeno. Dodatan razlog ovome trendu leži u činjenici da dolazi do sve veće popularizacije ljetnog kupališnog turizma koji postaje vodeći motiv turističkih putovanja kod turista iz Srednje Europe. Stoga se može reći kako je ovo razdoblje označeno početkom prestrukturiranja turizma Opatijskog primorja.

Sl. 7. Promjena ritma sezonalnosti turističkih dolazaka u Opatiju po mjesecima 1905. i 1930. godine

Izvor: prema Blažević (1987)

Cijeli period Drugog svjetskog rata obilježen je izrazito malim brojem turističkih dolazaka, što je ujedno i rezultat prenamjene nekadašnjih hotelskih kapaciteta u centre za rehabilitaciju ranjenika njemačke vojske. Tako je primjerice nekadašnji luksuzni hotel Laurana, današnja ortopedska bolnica u Lovranu, postao vojna bolnica što je ostala do sredine pedesetih godina 20. stoljeća. Dodatni razlog malenog broja turističkih dolazaka leži u činjenici kako čitavom Europom vlada stanje opće nesigurnosti zbog čega se ne putuje turistički ili je turistički promet znatno reduciran. Oslobođenje Opatijskog primorja 1945. godine označilo je početak razdoblja ponovnog uspona turizma ove regije.

4.6. TURISTIČKI RAZVOJ U POSLIJERATNOM RAZDOBLJU

Već tijekom prve godine nakon oslobođenja dolazi do oživljavanja Opatije kao lječilišnog centra. Sukladno stvaranju novih hotelskih sadržaja i smještajnih kapaciteta, prilagođenih suvremenim zahtjevima turista, poput kampova u Ičićima i Medveji može se zaključiti kako regija opet dolazi do izražaja kao turistički centar s velikom tradicijom. Otvaranje Talasoterapije Opatija 1957. godine pod vodstvom dr. Čedomira Plavšića zasnovane na tradiciji lječilišnog turizma označava ponovni razvitak zdravstvenog turizma. Ovim činom Opatiji je vraćen status lječilišta koji je izgubila za vrijeme talijanske okupacije što se odrazilo na ponovni porast turističkih dolazaka i noćenja u zimskim mjesecima. Sukladno tome tablični prilozi prikazuju kretanje broja noćenja i turističkih dolazaka u Opatijskom primorju na razini naselja za razdoblje od 1965. do 2015. godine.

Tab. 7. Turistički dolasci u Opatijskom primorju od 1965. do 2015. godine

Naselje	1965.	1975.	1985.	1995.	2005.	2015.
Opatija	119173	203408	251384	117017	265802	383225
Ika	1862	1048	4324	101	1833	3069
Ičići	21854	24342	34464	1969	21012	16299
Lovran	27842	33168	51142	14479	37434	65800
Medveja	14282	17039	26439	5825	18191	15904
Vela Učka	1110	322	6361	3292	-	-
Matulji	2921	4474	5913	78	4990	10075
Mošćenička draga	10760	16993	32542	9731	41508	46494
Ukupno	199804	300794	412569	152492	390770	540866

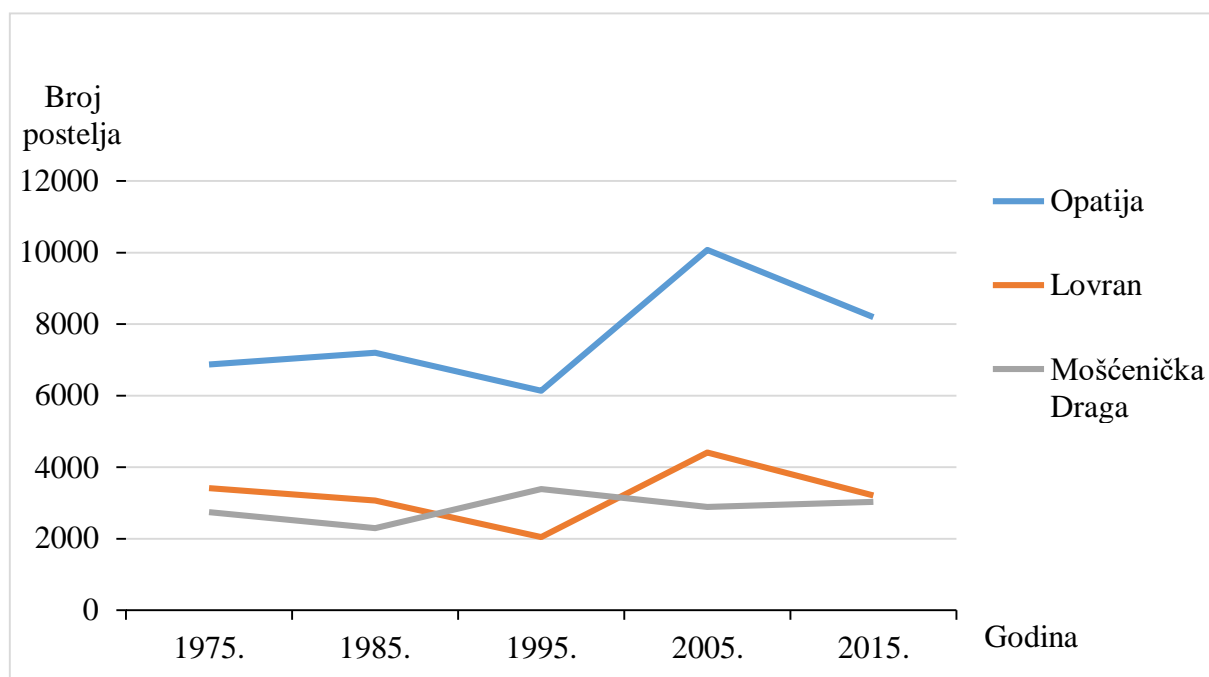
Izvor: RZS (1966; 1976; 1986); DZS (1996; 2006; 2016)

Tab. 8. Turistička noćenja u Opatijskom primorju od 1965. do 2015.

Naselje	1965.	1975.	1985.	1995.	2005.	2015.
Opatija	714627	1134759	1585200	470262	1034552	1081828
Ika	14221	11341	28820	476	4650	14748
Ičići	79984	110880	158192	10257	65494	68942
Lovran	215682	255945	327093	62714	148811	240849
Medveja	84679	115876	169381	41193	82832	-
Matulji	12533	14698	21228	257	23437	40074
Vela Učka	2771	372	14123	7499	-	-
Mošćenička draga	99823	154876	239738	53055	174001	224322
Ukupno	1224320	1798747	2543775	645713	1533777	1670763

Izvor: RZS (1966; 1976; 1986); DZS (1996; 2006; 2016)

Analizom priloga o broju turističkih dolazaka i noćenja na razini najvećih naselja Opatijskog primorja već su na prvi pogled uočljive neke zakonitosti. Razdoblje od 1965. do 1985. godine obilježeno je jakim turističkim zamahom, odnosno porastom broja noćenja i dolazaka. Objašnjenje porasta broja turističkih noćenja i dolazaka u spomenutom razdoblju (tab. 7. i 8.) dijelom se može pripisati ponovnim, već spomenutim, vraćanjem statusa lječilišta i osnivanjem Talasoterapije koja je izgradnjom novih lječilišnih objekata osuvremenila turističku ponudu i povećala njezinu atraktivnost. Kao što je prethodno spomenuto, turistički uzlet produkt je također prestrukturiranja turizma i sve veće popularizacije kupališnog turizma koji postaje temeljni motiv turističkih dolazaka u Opatijsko primorje. Nadalje, daje se veći naglasak i drugim oblicima turizma, pritom posebice misleći na kongresni turizam kao sve atraktivnija i unosnija pojava.

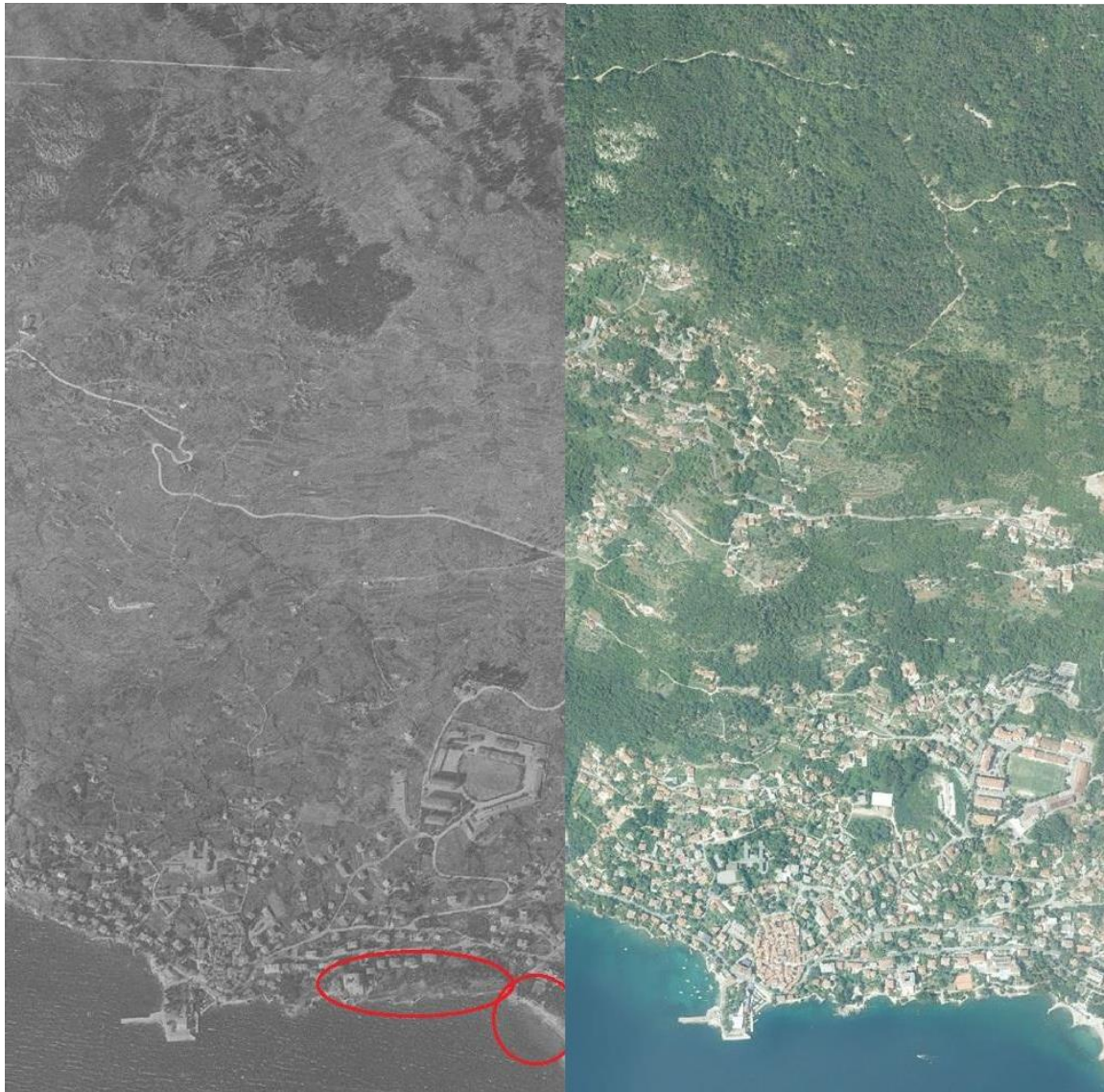

Sl. 8. Broj turističkih postelja u Opatijskom primorju 1975. - 2015.

Izvor: RZS (1966; 1976; 1986); DZS (1996; 2006; 2016)

Porast broja turista leži u spomenutom brzom razvoju materijalne osnovice našeg turizma, posebice hotelijerstva. Iako grafički prilog, zbog nedostatka podataka, ne sadrži podatke iz vremena prije 1975. prema kronološkom nizu gradnje turističke arhitekture i analizom podataka Mirjane Peršić (2002) očito je kako su velika ulaganja u izgradnju hotela i drugih ugostiteljskih sadržaja, diferenciranih po kvaliteti svoje aktivnosti, arhitekture, sadržaja i cijene uvelike uvjetovali porast broja turističkih dolazaka i noćenja. Jedan od niza takvih primjera ulaganja u

osuvremenjivanje turističkih smještajnih kapaciteta i turističku infrastrukturu prikazan je na bitemporalnom prikazu Lovrana 1968. i 2011. godine (sl. 9. i 10.) gdje je crvenom bojom označen prostor na kojemu je izgrađen niz hotela (današnji hotel Bristol i Excelsior) kao i uređena gradska plaža. Dodatno se može uočiti kako je razvoj turizma utjecao i na prostorno širenje naselja. Kao što je evidentno i prethodno objašnjeno, obalni pojas karakterizira velika koncentracija turističkih objekata, dok se objekti za stambenu funkciju počinju graditi u zaleđu tradicionalnog naselja zajedno sa svim popratnim elementima. Naime, može se zaključiti kako je turizam imao snažan utjecaj na urbanizaciju i fizionomiju naselja u Opatijskom primorju što je odraz usmjerenosti na turističko privređivanje i etapnog rasta u nejednakim povijesnim uvjetima. U fizionomiji naselja, posebice je to istaknuto na primjeru Opatije, dominiraju hoteli i vile, parkovi s mješovitom zimzelenom vegetacijom te uređeni vrtovi. Razmještaj izgrađenih i zelenih površina odaje sliku takozvanog „vrtnog tipa“ grada (Blažević, 1975). Obalni rub Opatije prati šetnica koja se proteže do Lovrana s ukupnom duljinom od 12 kilometara. Kao što je vidljivo i na sl. 10. uz šetnicu se nalaze reprezentativni turistički objekti, a dalje od obale položaj zauzimaju novoizgrađena stambena naselja. Izduženost Opatijskog primorja iterasasta konfiguracija terena na istočnom podnožju Učke omogućavaju da gotovo svaka kuća gleda panoramu Kvarnera, što je pogodovalo i uspješnijem razvoju i atraktivnosti privatnog smještaja. Velik utjecaj na kvalitetu ponude imalo je i otvaranje Hotelijsko-turističkog fakulteta u Opatiji 1974. godine (Jagodić, 1977).

Sl. 9. i 10. Fizionomska transformacija Lovrana-1968. (lijevo) i 2011. (desno)

Izvor: Informacijski sustav prostornog uređenja (n.d.)

Tab. 9. Prosječna godišnja stopa promjene broja noćenja u Lovranu, Mošćeničkoj Dragi i Opatiji od 1965. do 2015. godine

Godina	Lovran noćenja	Stopa (%)	Mošćenička Draga noćenja	Stopa (%)	Opatija noćenja	Stopa(%)
1965.	215682	-	99823	-	714627	-
1975.	255945	1,7	154876	4,5	1134759	4,7
1985.	327093	2,5	239738	4,5	1585200	3,4
1995.	62714	-15,2	53055	-14,0	470262	-11,4
2005.	148811	9,0	174001	12,6	1034552	8,2
2015.	240849	4,9	224322	2,6	1081828	0,4

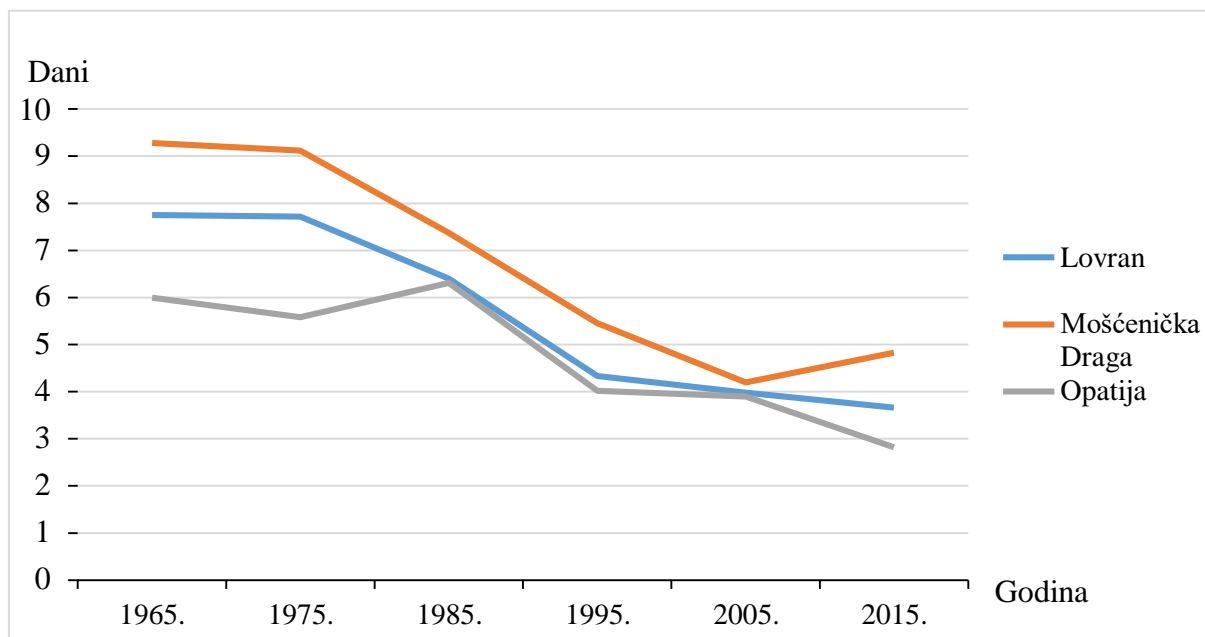
Izvor: RZS (1966; 1976; 1986); DZS (1996; 2006; 2016)

Svim naseljima zajednički je blagi porast turističkih noćenja do 1985. godine (tab. 9.) što se objašnjava prethodno spomenutim ulaganjem u turističku infrastrukturu, nastojanjem osuvremenjivanja turističke ponude poput razvoja kongresnog turizma, početkom 80-ih godina i nautičkog turizma, kao i valorizacije prirodne baštine i narodnih običaja čime je povećan obujam i kvaliteta same ponude. Zasluge za uzlazni trend turističkih noćenja može se dijelom i pripisati radu Hotelijerskog fakulteta koji je ulagao velike napore u promidžbi Opatijskog primorja.

Nakon najvećeg maksimuma ikada postignutog u broju noćenja uslijedio je znatan pad prouzročen društvenim prilikama, odnosno Domovinskim ratom koji je ovaj proces još više ubrzao. Iako prostor Opatijskog primorja nije bio izravno pogođen stradanjima i razaranjima Domovinskog rata, ovaj prostor ponovno je ostao odsječen od svoga zaleđa što se znatno odrazilo na pad turističkih kretanja (tab. 9.). Dodatno, zbog stanja nesigurnosti u zemlji turisti nisu odabirali Hrvatsko primorje kao odredišnu destinaciju za odmor u razdoblju rata.

Brz i poprilično jak porast broja noćenja deset godina nakon rata pripisuje se intenzivnom razvoju turizma ispočetka. Budući da je prije rata postojala veliko turističko zanimanje za ovo područje, potencijalni turisti su čekali svršetak rata kako bi mogli posjetiti Opatijsko primorje. Nadalje, kao što je prethodno spomenuto, ovo područje nije bilo izravno pogođeno ratnim stradanjima i razaranjima, te samim time povijesna infrastruktura nije bila narušena zbog čega je Opatijsko primorje u razdoblju nakon završetka rata ostalo atraktivno turistima.

Dodatno, sukladno suvremenim svjetskim trendovima ponude i potražnje razvijaju se i ostali oblici turističke ponude. Tako primjerice dolazi do potpunog prestrukturiranja na kupališni (ljetni odmorišni) turizam, ali s naglaskom na razvoj elitnog vida spomenutog oblika turizma temeljenog na luksuznom smještaju i potpunim popratnim sadržajima. U ovome razdoblju Opatijsko primorje postaje turistička destinacija s kompleksnom turističkom ponudom prilagođenom širokom spektru turista.

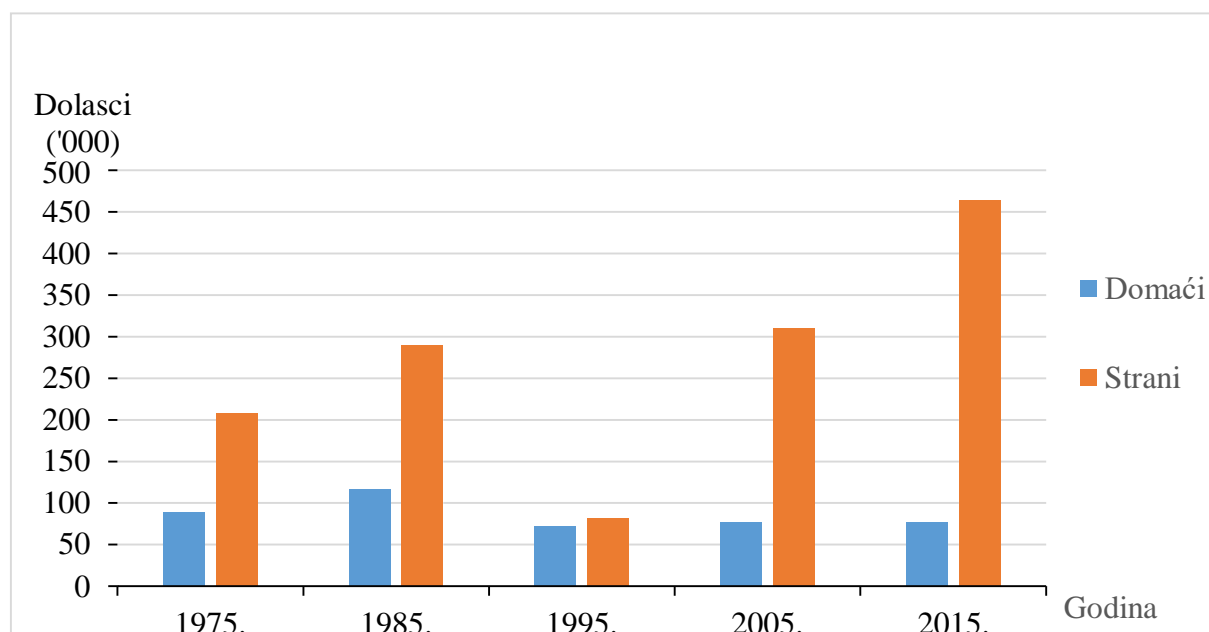
Sl. 11. Prosječni boravak turista u najvećim naseljima Opatijskog primorja od 1965. do 2015.

Izvor: RZS (1966; 1976; 1986); DZS (1996; 2006; 2016)

U analizi prosječne godišnje stope promjene uočeno je kako nakon rata nikada nije dostignut maksimum noćenja ostvaren 1985. godine, no bitno je uvidjeti sljedeću zakonitost. Pogledom na tab. 7. evidentno je kako su sva veća naselja Opatijskog primorja već 2005. godine prestigle maksimum turističkih dolazaka iz 1985. godine, međutim maksimum noćenja nije premašen. Objašnjenje ove pojave leži u smanjenju trajanja prosječnog boravka turista. Naselja Opatijskog primorja primjer su bržeg povećanja dinamike dolazaka, nego dinamike noćenja, što znači da je prosječni boravak u opadanju. Danas prosječni boravak izračunat za čitavu regiju iznosi 3,1 dan što je dvostruko manje nego u razdoblju 1965. godine gdje je iznosio 6,5 dana, kada je ova u ovoj regiji još uvijek bila istančana komponenta zimskog lječilišnog turizma, što je odraz novog turističkog pogleda čime Opatiju počinje karakterizirati povećano izletništvo. Međutim, činjenica je kako je u Opatijskom primorju na prvom mjestu ipak stacionarni turizam, čemu u prilog idu i podaci o prosječnom boravku. Najveći prosječni boravak od 4,8 dana bilježi Mošćenička Draga. Objašnjenje leži u činjenici kako je ovo mjesto isključivo orijentirano na kupališni turizam gdje obitelji ciljano dolaze kako bi proveli odmor. Tome u prilog ide činjenica kako glavninu smještajnih kapaciteta u Mošćeničkog Dragi čine upravo apartmani koji zadovoljavaju potrebe turista duljeg boravka. U Lovranu prosječan boravak od 3,7 dana gotovo se poklapa s prosječnim boravkom cjelokupne regije, dok podatak o prosječnom boravku od 2,8 dana u Opatiji ukazuje na dinamičniju smjenu turista.

5. AKTUALNI TURISTIČKI RAZVOJ

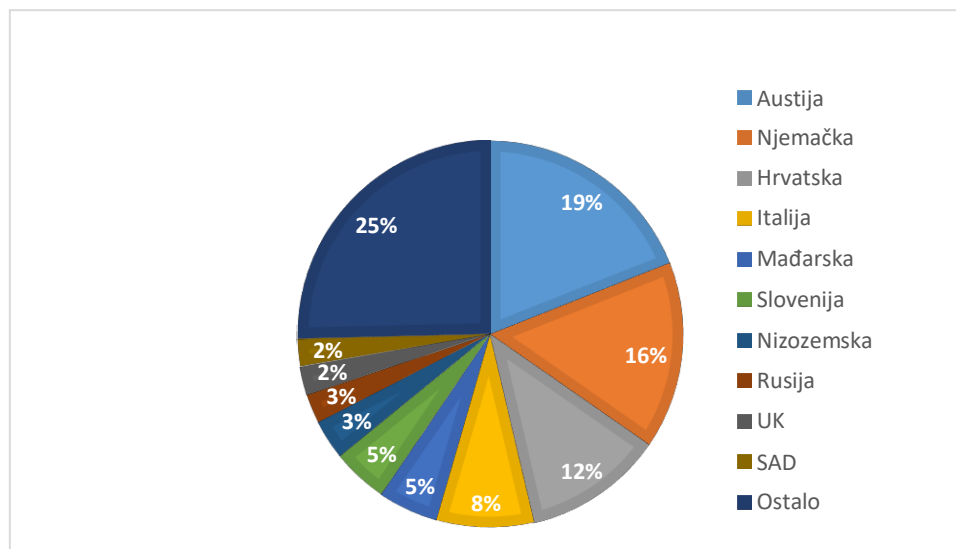
Kao što je već spomenuto, cjelokupna regija doživljava trend rasta turističkih dolazaka. Udjelom u ostvarenim turističkim dolascima prednjači Opatija čineći udio turističkih dolazaka od 72,2 %. Razlog tome leži upravo u bogatoj povijesti opatijskog turizma kao i velikim ulaganjima u promociju. Sukladno tome bitno je istaknuti kako je upravo 2015. godine ostvaren maksimum turističkih dolazaka u naselju Opatija od početka bilježenja podataka koji je iznosio 383 225 turističkih dolazaka. Opatiju slijedi Lovran s udjelom dolazaka od 12,4 % te na trećem mjestu Mošćenička Draga s udjelom od 8,8 %, dok je udio Matulja u ukupnom broju dolazaka svega 1,9 %. Gotovo isti slučaj je i s udjelom u noćenjima. Regijom prednjači Opatija s udjelom od 66,3 % koju slijedi Lovran s 14,8 %, Mošćenička Draga s udjelom od 13,8 % i Matulji s 2,4 %. I ova dominacija Opatije kao najvećeg naselja regije jest i očekivana obzirom na reputaciju, broj i kvalitetu smještajnih kapaciteta i kvalitetu ponude. Kao jedan od važnih razloga uzlaznog trenda turističkih dolazaka i noćenja u poslijeratnom razdoblju (tab. 7 i 8.) jest i ulaganje u razvoj turističke ponude izvan sezone, razvijajući kongresni oblik turizma kao i kroz različite manifestacije poput adventskih događanja, sajмова lokalnih specifičnosti, ulaganja u razvoj muzejskih zbirki i valoriziranja tradicijskih posebnosti na polju tradicionalne brodogradnje, narodnih napjeva i slično. Iz svega navedenoga može se reći kako je ciljana grupa koju se nastoji privući upravo strani turisti, čija je sve veća dominacija (sl.12.) rezultat usmjerenosti ponude upravo njima zbog njihove veće kupovne moći.

Sl. 12. Turistički dolasci u Opatijskom primorju prema porijeklu od 1975. do 2015.

Izvor: RZS (1966; 1976; 1986); DZS (1996; 2006; 2016)

Uđe li se detaljnije u analizu strukture turističkih dolazaka i noćenja prema zemlji porijekla turista uviđa se da ista zakonitost vrijedi za čitavu regiju. Glavninu stranih dolazaka i noćenja Lovrana i Mošćeničke Drage redom čine Njemački, Austrijski i turisti iz Italije.

Sl. 13. Struktura turističkih noćenja prema zemlji podrijetla turista u Opatiji 2016. godine
Izvor: TZ Opatija (2017)

Slična je situacija i u Opatiji, samo što je poredak nešto drugačiji. U turističkim dolascima prednjače turisti iz Austrije, Italije i Njemačke, dok u noćenjima turisti iz Austrije, Njemačke i Italije (sl. 13.). Glavni zaključak ovakvoga poretka leži upravo u blizini spomenutih emitivnih područja kao i u povijesnoj komponenti, koja je također potaknuta blizinom emitivnih područja, gdje su upravo ovi turisti prednjačili u turističkim dolascima i noćenjima u inicijalnoj fazi razvoja turizma ovog područja. Usporedi li struktura turističkih noćenja prema zemlji podrijetla turista 2016. godine u Opatiji s podacima s kraja 20. stoljeća uočava se jednaka dominacija austrijskih, njemačkih i talijanskih turista u ukupnoj strukturi, međutim kategorija „Ostali“ je znatno manja. Razlog tome nailazi se u činjenici kako je Opatija kroz snažnu promociju proširila svoje emitivno područje. Naime, uđe li se dublje u strukturu turističkih noćenja 2016. godine uočava se znatan udio turista s prostora Azije. Od turista s prostora Azije dominiraju Japanci s udjelom od 1,11 %. Japance slijede turisti iz Republike Koreje (1,01 %), Izraela (0,67 %) te Kine (0,63 %) (TZ Opatija, 2016). Sukladno tome važno je osvrnuti se na strukturu smještajnih kapaciteta regije (tab. 10.).

Tab. 10. Turističke postelje prema vrstama smještajnih kapaciteta 2015. godine

	Opatija	Opatija (%)	Lovran	Lovran (%)	Mošćenička Draga	Mošćenička Draga (%)
Hoteli	5865	71,6	1165	36,3	677	22,4
Kućanstva	1984	24,2	1110	34,6	1899	62,7
Kampovi	-	-	-	-	400	13,2
Ostalo	344	4,2	934	27,3	51	1,7
Ukupno	8193	100	3209	100	3027	100

Izvor: DZS (2016)

Budući da je Opatija najveće naselje čitave regije za očekivati je kako će upravo ono imati najveći broj turističkih postelja (tab. 10.). Sukladno arhitekturi kao značajnom čimbeniku razvoja turizma Opatije ne čudi kako najveći broj turističkih postelja otpada upravo na hotele koji zbog svojih visokih usluga i komfora prednjače. U Lovranu je gotovo izjednačen broj postelja koje otpadaju na hotele i kućanstva, dok u Mošćeničkog Dragi glavina turističkih postelja pripada kućanstvima što se objašnjava činjenicom kako je lokalno stanovništvo uvidjelo prednosti svoga kraja i turistički potencijal pritom gradeći apartmane i orijentirajući se snažno na valorizaciju kupališnih pogodnosti naselja pritom koristeći snažnu promociju što je u konačnici rezultiralo zamahom turizma (tab. 10.).

Tab. 11. Iskorištenost smještajnih kapaciteta u naselju Opatija 2015. godine i struktura turističkih dolazaka prema vrsti smještajnih objekata

	Noćenja	Postelje	Iskorištenost(dani)	%
Hoteli	1000060	5865	170,5	91
Kućanstva	89977	1984	45,4	8,2
Ostalo	9308	344	27,1	0,8
Ukupno	1099345	8193	134,2	100

Izvor: TZ Opatija (2016) (neobjavljeno)

Za interpretaciju podataka iskorištenosti smještajnih kapaciteta i strukture turističkih dolazaka prema vrsti smještajnih objekata prikazanih u tablici korišteni su podaci Turističke zajednice Opatije za naselje Opatija zbog čega se podaci o ukupnom broju noćenja ponešto razlikuju od službene statistike (tab. 11.). Zbog tajnosti podataka o strukturi turističkih dolazaka prema vrsti smještajnih objekata turističke zajednice regije bile su voljne ustupiti isključivo podatke za naselje Opatija zbog čega je samo ono uvršteno u ovaj rad. Vidljivo je da glavina turističkih noćenja u 2015. godini ostvarena u hotelima (tab. 11.), što je očekivano upravo zbog

neprekidnog ulaganja u osuvremenjivanje hotelskih kompleksa različitim sadržajima. Sukladno tome, zanimljivo se osvrnuti na kratki pregled kvalitete hotelskih kompleksa u Opatiji. Naime, prema podacima Turističke zajednice Opatija 2016. godine u Opatiji je bilo 6 hotela s 5*, 16 sa 4*, 7 s 3* i svega 3 s 2* što govori da je 70 % opatijskih hotela sa četiri ili više zvjezdica stoga ne čudi upravo dominacija hotela u ukupnoj strukturi noćenja. Povrh toga, čitava povijest Opatijskog turizma utemeljena je na luksuznom hotelskom smještaju čija je atraktivnost i danas privlačni faktor turistima. Tome u prilog ide podatak o iskorištenosti hotelskih smještajnih kapaciteta. Naime ovaj omjer noćenja i postelja koji iznosi 170 dana govori kako se postelja koristi čak 170 dana u godini što je za hrvatski turizam znatan broj. Usporede li se podaci o iskorištenosti svih smještajnih kapaciteta Opatije od 1975. do 2016. uočava se da je vrhunac iskorištenosti bio kada i vrhunac noćenja, 1985. godine (tab. 12.). Iako je danas taj broj nešto manji nego 1985. primjetno je povećanje broja dana iskorištenosti smještajnih kapaciteta kao odraz poboljšanja turističke ponude i infrastrukture. Nužno je objasniti kako je iskorištenost smještajnih kapaciteta u prijeratnom razdoblju bila znatno veća, kao i prosječni boravak, što je odraz tadašnjeg oblika turizma koji je bio zasnovan na dugotrajnom boravku s lječilišnom komponentom.

Tab. 12. Iskorištenost smještajnih kapaciteta u Opatiji od 1975. do 2015. godine

	Noćenja	Postelje	Iskorištenost (dani)
1975.	1134759	6871	165,2
1985.	1585200	7203	220,1
1995.	470262	6141	76,6
2005.	1034552	10075	102,7
2015.	1081828	8193	132,0

Izvor: RZS (1966; 1976; 1986); DZS (1996; 2006; 2016)

Nadalje, atraktivnost čitave regije dokazuje podatak o intenzitetu ukupnog turističkog prometa (dolasci) (tab. 13. i 14.).

Tab. 13. Intezitet ukupnog turističkog prometa (dolasci) u 2015. godini na razini naselja

Naselje	Dolasci	Procjena broja stanovnika	IF
Opatija	383 225	7254	5282,9
Lovran	65 800	3289	2000,6
Mošćenička draga	39913	512	7795,5

Izvor: DZS (2016)

Tab. 14. Intezitet ukupnog turističkog prometa (dolasci) u 2015. godini na razini JLS

JLS	Dolasci	Procjena broja stanovnika	IF
Opatija	411692	12189	3377,6
Lovran	82129	4022	2041,9
Mošćenička draga	46494	1588	2927,8
Matulji	10075	10895	92,5

Izvor: DZS (2016)

Brojka od 5282,9 turista na stotinu stanovnika Opatije, 2000,6 u Lovranu i 7795,5 turističkih dolazaka na sto stanovnika Mošćeničke Drage govori kako je socijalni pritisak turizma u ovom području izrazito velik (tab. 13.). Osvrtom na podatke o intezitetu ukupnog turističkog prometa na razini JLS (tab. 14.) uviđa se nešto drugačiji slučaj u odnosu na prikaz u tab. 13.. Naime, najveći intenzitet je u Gradu Opatija kojega slijedi Općina Mošćenička Draga. Naime, znatno manji intenzitet turističkog prometa u Mošćeničkoj Dragi u odnosu na podatke na razini naselja može se objasniti činjenicom kako je stanovništvo Općine Mošćenička Draga pravilno raspoređeno u njezinom zaleđu i okolnim naseljima koja toliko ne sudjeluju u turističkih kretanjima, a čine znatan udio u broju stanovnika. Kada je riječ o Općini Lovran evidentan je veći intenzitet ukupnog turističkog prometa u odnosu na naselje Lovran zbog činjenice kako naselje Medveja ostvaruje relevantan broj turističkih dolazaka zbog postojanja velike šljunčane plaže na kraju bujičnog toka, no nema znatan udio u ukupnom stanovništvu Općine Lovran. Izuzetak čini Općina Matulji s brojkom od 92,5 turista na stotinu stanovnika. Razlog tome je što općina Matulji nema izlaz na more te nema uvjete za razvoj kupališnog turizma koji je jedinstven za ostale jedinice lokalne samouprave ove regije. Osim toga, Općina Matulji tek neznatno sudjeluje u turističkim kretanjima ove regije. Ovakav socijalni pritisak turizma ujedno je uvjetovao i potpunu gospodarsku transformaciju čitavog prostora. Sukladno tome usporedi li se udio od 20 % zaposlenih u hotelima i restoranima u Lovranu 1995. godine i 39 % 2007. godine uočava se kako sve veći broj zaposlenih pronalazi uspjeh u području turizma (Fičor, 2009). Nužno je napomenuti kako su ovdje istaknuti samo podaci o udjelu zaposlenih u hotelima i restoranima. Ukoliko bi bili uvršteni i podaci vezani uz usluge i trgovinu koja je usko povezana s poljem turizma ovi bi podaci bili puno veći.

Zanimljivo je istaknuti i nekoliko podataka o motivima dolaska turista u Opatijsko primorje. Kao glavni motiv dolaska 67,7 % ispitanika ističe odmor i relaksaciju, slijedi zabava i novi doživljaji sa 14,4 % te ljepote prirode i krajolika s 10,6 %. Sa znatno manjim postotnim udjelom se ističu kulturni sadržaji (0,4 %) i sportski sadržaji (0,3 %) te kao takvi tvore prosperitetne

kategorije i usmjerenje za daljnji turistički razvoj (Smolčić Jurdana, 2007). Ovo istraživanje provedeno je na uzorku kojega čini približno jednak udio ispitanika muškog i ženskog spola, obuhvaćeni su svi stupnjevi obrazovanja i dobi ispitanika s približno jednakim udjelom kao i strani turisti iz vodećih emitivnih područja (Austrija, Njemačka, Italija, Slovenija, Mađarska...). Ovo istraživanje ukazuje na činjenicu kako je još uvijek u Opatijskom primorju prisutna tradicionalna komponenta odmorišnog mjesta utemeljenog na suncu i moru. Sukladno suvremenim turističkim trendovima ponude i potražnje sve veći broj turista osim odmorišne komponente traži i dodatan izvor aktivnosti u prostoru koji posjećuje. Upravo ovo istraživanje može pružiti usmjerenje za daljnji razvoj turističke ponude ovoga prostora utemeljenog na razvoju dodatnih oblika turističkih aktivnosti. Kao što je objašnjeno u ovome radu, Opatijsko primorje izrazito je bogato kulturno-povijesnim nasljeđem i tradicijskom baštinom koja je velikim dijelom nedovoljno valorizirana čemu govori u prilog brojčani iznos o kulturnim sadržajima od 0,4 % kao motiv dolaska. Dodatno, čitav prostor Opatijskog primorja i jedinstvenost reljefa pruža sjajne mogućnosti za razvoj sportskog turizma utemeljenom na aktivnostima u prirodi poput brdskog biciklizma, planinarenja i trčanja u PP Učka te ronjenja, jedrenja i posebice surfanja u Prelučkom zaljevu upravo zbog svakodnevnog intenzivnog puhanja tramontane koja stvara idealne uvjete za razvoj ovog oblika sporta.

Tab. 15. Ponovni dolazak u destinaciju (%)

	DA	NE	MOŽDA
Opatija	69,9	5,6	24,5
Lovran	59,2	6,1	34,7
Mošćenička Draga	82	0	18

Izvor: prema Smolčić Jurdana (2007)

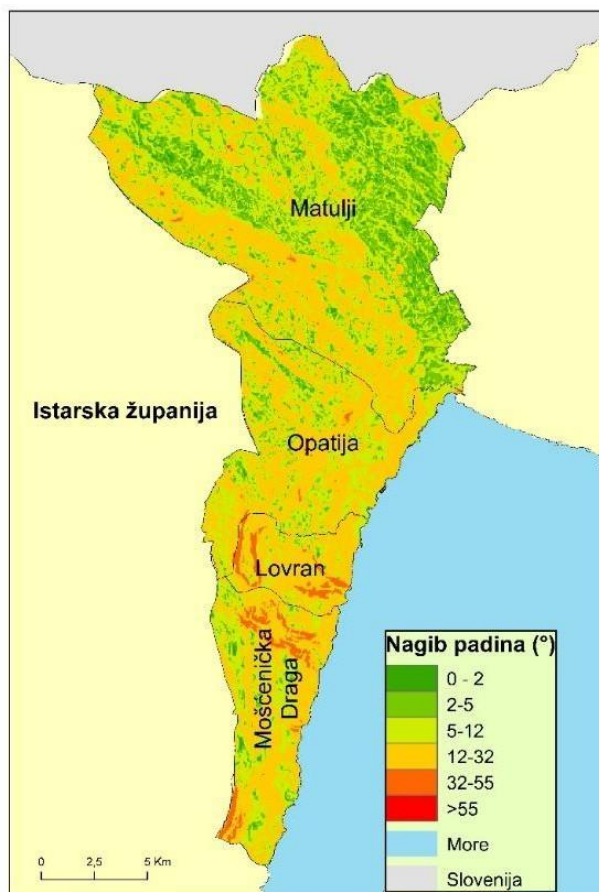
Analizom tab. 15. zaključuje se kako većina ispitanika ponovno želi posjetiti neku od destinacija na Opatijskom primorju što svjedoči o kvaliteti i uslugama koje ovo područje turistima pruža. Svakako najbolje ocijenjena destinacija jeste Mošćenička Draga za koju se niti jedan ispitanik nije izjasnio odgovorom „Ne“ o ponovnom dolasku.

6. PROBLEMI TURIZMA U OPATIJSKOM PRIMORJU

Kada je riječ o nedostacima i problemima razvoja turizma u Opatijskom primorju prvenstveno je riječ o nedostacima vezanim uz promet. Naime, nepostojanje obilaznice koja bi rasteretila promet u svim obalnim turističkim centrima jest glavni nedostatak Opatijskog primorja. Tradicionalni oblici gradnje u obalnim centrima uvjetovali su i izgradnju uskih prometnica koje su u ljetnim mjesecima izvor gužvi i prometnih zastoja. Problem za potencijalnu izgradnju obilaznice predstavlja izrazito dinamični reljef (sl. 14.). Naime, na udaljenosti od svega 5 km Učka se uzdiže na 1401 metar što je uvjetovalo velik nagib padina. Dodajući tome i krški stjenski sastav, uvjeti za infrastrukturne radove su znatno otežani. U konačnici, veći dio prostora masiva Učke je pod kategorijom zaštite kao Park prirode te sukladno tome, infrastrukturno djelovanje je značajno zakonski regulirano i minimalizirano.

Sljedeći problem s kojim se susreće Opatijsko primorje jest problem dostupnosti parkinga. Nedostatak parkirnih mjesta vjerojatno je jedan od najučestalijih problema s kojima se većina turističkih primorskih mjesta susreće. Dodatno, plaćanje parkinga nije svugdje prilagođeno strancima (plaćanje karticama, papirnatim novčanicama i sl.). Jedan od vida rješavanja ovog problema, zbog ograničenog prostora za gradnju uvjetovanog reljefom i već postojećom infrastrukturom, svakako su podzemne garaže. Pozitivan primjer za ovaj vid rješenja jest gradnja podzemne garaže ispod Ville Lauriane u Lovranu koja funkcionira na principu da vozilo dolazi na pokretni lift koji vozilo spušta u podzemnu garažu.

U konačnici, nužno je spomenuti neadekvatnu opremljenost plaža sadržajima u odnosu na hotele kao produkt učestale smjene koncesionara te nemogućnosti stvaranja dugogodišnjeg plana upravljanja. Od ostalih problema valja spomenuti i rano zasjenjivanje sunca u odnosu na istočnu obalu Kvarnerskog zaljeva. Zbog svog jedinstvenog pružanja i izrazito strmih padina (sl. 14.), Učka uzrokuje rano zasjenjivanje sunca u obalnim prostorima što se znatno odražava na skraćivanje vremenskog razdoblja u danu povoljnog za kupanje. Problem koji se prožima većinom projekata jesu upravo nesređeni imovinsko-pravni odnosi koji koče realizaciju novih projekata. Najrazglašeniji takav slučaj jest upravo slučaj žičare Učka koji je unatoč detaljno razrađenom izvedbenom planu i dalje nerealiziran zbog nesređenih imovinsko-pravnih odnosa zemljišta na prostoru kojim bi trebala prolaziti.

Sl. 14. Nagibi padina u Opatijskom primorju

Izvor: DGU (2005), SRPJ (2013)

7. PRIJEDLOG BUDUĆEG RAZVOJA TURIZMA

Analizom Prostornog plana uređenja Općine Lovran i Grada Opatije evidentna je činjenica kako se najviše mjera za razvoj turističke ponude odnosi na poboljšanje i gradnju smještajnih kapaciteta, kao i ponovno populariziranje austro-ugarskih vila kao luksuznih smještajnih kapaciteta pristupačnih turistima manje platežne moći. Uspješan primjer ideje revitalizacije i populariziranja vila su primjeri vila Atlanta i Elza u Lovranu koje su 2015. obnovljene i prenamijenjene u komplekse apartmana u vlasništvu Liburnija hotela. Čini se kako je većina mjesta Opatijskog primorja ovu mjeru shvatila izrazito važnom što je očigledno budući da je izgradnja nekoliko hotela već u tijeku, kao i obnova 3 vile u Lovranu. Najznačajniji projekt u tijeku jest gradnja hotela Giorgio II vrijednog 10 milijuna eura na zapuštenom zemljištu nekadašnjeg motela u Ičićima kao projekt Liburnija Rivijera hotela. Nadalje još dva projekta LRH odnose se na obnovu hotela Palace-Bellevue te vile Slatina. U Lovranu je u tijeku obnova

vile Lauriana koju su LRH prodali turskom ulagaču koji je projekt osmislio kao obnovu vile u luksuzni restoran s mogućnošću smještaja gostiju.

Druga stavka koja je zajednička svim strateškim dokumentima je nastojanje za populariziranjem turističke ponude izvan sezone povećanjem atrakcija i konkurentnosti poput „Dana čokolade“, Adventskih sajмова i koncerata u novootvorenoj opatijskoj dvorani „Marino Cvetković“, budući da je prema podacima iz 2014. za Lovran 51% turističkih dolazaka ostvareno tijekom srpnja i kolovoza.

Nadalje, istaknuta je važnost razvoja zaleđa najvećih naselja kao mjesta ruralnog turizma utemeljenog na eko-uzgoju autohtonih sorti. Napredak je vidljiv i na ovome polju kroz činjenicu da su vrste poput autohtonih trešanja i kestena dobili etiketu izvornog autohtonog proizvoda što olakšava uzgajateljima plasman na tržištu kao i veću konkurentnost budući da je riječ o izvornom proizvodu. Kada je riječ o razvoju zaleđa nužno je istaknuti i sve prisutniji uzlazni trend popularizacije ruralnog turizma. Uvjeti za ovaj vid turizma posebice su povoljni na prostoru Općine Matulji koja svoj turistički razvoj može i treba temeljiti upravo na ruralnom turizmu. Posebice bi bilo zanimljivo spojiti ruralni turizam s eko-turizmom i uključiti turiste u proizvodne procese poput branja i obrade proizvoda svojstvenih pojedinim ruralnim gospodarstvima.

Nadalje, strateški ciljevi manjih naselja poput Lovrana i Mošćeničke Drage već dugo vremena kao bitnu stavku ističu potrebu privlačenja mlađih dobnih skupina. Osvrne li se na podatke TZ Lovran vidljivo je kako se u razdoblju od 2011. do 2014. broj turista dobnе skupine od 0 do 12 godina gotovo udvostručio, što je slučaj i s dobnom skupinom između 19-30 godina, što znači da ovakva mjesta postaju sve atraktivnija mladim parovima s djecom kao i sve veći dolazak čitavih obitelji što je omogućilo povećanje broja apartmana, uređenje parka „Ciperca“ sa sadržajima i plažom namijenjenoj djeci. Sukladno tome javlja se i potreba osuvremenjivanja sadržaja samih plaža interaktivnim sadržajima namijenjenim djeci poput tzv. gumenih gradova na vodi.

Nezadovoljstvo stanovnika Liburnije posebice uzrokuje nerealiziranje izgradnje žičare Medveja-Učka koja se nalazi u svim planovima još od 1970. godine (Ekl, 1977). Važnost ove žičare bilo bi konačno povezivanje Učke s obalnim mjestima kao i iskorištavanje jedinstvene smjene klimatskih zona, vegetacije i geomorfoloških odlika jedinstvenih na čitavoj obali i njihova turistička valorizacija čime bi bio ostvaren veliki doprinos afirmaciji Opatijskog obalnog pojasa. Žičara bi povezivala Medveju s najvišim vrhom Učke, Vojakom. Prva

međustanica žičare planirana je u mjestu Lovranska Draga koje se nalazi unutar PP Učka te predstavlja važan hidrološki element parka prirode. Sljedeća postaja bila bi Livade te zadnja stanica prolaz Vrata te vrh Učke-Vojak. Projekt je dobio sufinanciranje Primorsko-goranske županije kao i Ministarstva turizma te je u tijeku apliciranje za fondove Europske unije što koče nesređeni imovinsko-pravni odnosi. Pozitivna viđenja ovog projekta mogu se pripisati činjenici kako ne postoje nikakve javne linije iz bilo kojeg mjesta Opatijskog primorja prema PP Učka, čime isti ostaje nepristupačan turistima bez osobnih automobila unatoč njegovoj blizini svim naseljima regije. Sukladno tome javlja se potreba uvođenja autobusnih linija koje bi povezivale Lovran i Opatiju s PP Učka.

Potreba uvođenja linija posebice se javlja zbog realizacije projekta Učka 360° koji obuhvaća niz novih turističkih sadržaja. Projektom Učka 360° predviđeni su izgradnja i opremanje Centra za posjetitelje Poklon te još 4 objekta (3 volontersko-informacijska centra u Rovozni, Podmaju i Lovranskoj Dragi te interpretacijskog centra – ekomuzeja “Vlaški puti” u Šušnjevcici), razvoj inovativnih programa temeljenih na prirodnoj i kulturnoj baštini te unaprjeđenje i proširenje postojećih edukacijskih programa Parka prirode Učka (PP Učka, n.d.). Riječ je o projektu koji je s udjelom od 85% (32.760.684,77 kn) sufinanciran iz Europskog fonda za regionalni razvoj.

8. ZAKLJUČAK

Iz svega navedenog može se jasno zaključiti kako su mjesta Opatijskog primorja naselja izrazito duge turističke povijesti. Prirodno-geografski čimbenici reljefa i klime uvjetovali su jedinstveni spoj gradnje i klime kao ishodište turističkog razvoja, primarno lječilišnog, zatim kupališnog, a na koncu kompleksne sinteze različitih turističkih oblika. Rana prometna povezanost sa Srednjom Europom uvjetovala je turistički razvoj čitavog područja što je rezultiralo kako fizionomskim promjenama naselja od srednjovjekovnih gradića do luksuznih zimovališta i ljetovališta, tako i gospodarskim prestrukturiranjem od lučkih trgovačkih gradića do turističkih naselja. Unatoč ponovnom usponu turizma nakon Domovinskog rata i rekordnog broja turističkih dolazaka, spomenuto je razdoblje ostavilo dosta negativnog traga na hotelima i ostalim smještajnim objektima koji zahtijevaju sanaciju. Temeljem recentnih zbivanja može se zaključiti kako se veliki napori ulažu baš u spomenutu problematiku gdje su napreci već vidljivi. Zaključak rada također je jasna prisutnost sezonalnosti turizma, odnosno orijentiranost isključivo na 3 ljetna mjeseca čime se javlja potreba osuvremenjivanja sadržaja kako bi se produljilo trajanje sezone. Pozitivni trendovi turističkih dolazaka i noćenja kao i infrastrukturna ulaganja ukazuju na dobar razvojni put čitavog područja. Može se zaključiti kako je prostor Opatijskog primorja doživio znatnu transformaciju od elitnog zimovališta preko ljetnog odmorišnog turizma do prostora s kompleksnim razvojem turizma temeljenog na složenoj turističkoj ponudi te kao takav predstavlja vrlo uspješan primjer turističkog razvoja u Hrvatskoj. Još uspješniji napredak dijelom onemogućavaju problemi vezani uz promet i prometnu infrastrukturu, prvenstveno misleći na prezagušenost prometnica u ljetnim mjesecima i problematika vezana uz pronalaženje parkinga i načine plaćanja istog. Svakako čimbenik koji dijelom ograničava dodatni razvoj, a na kojega se ne može utjecati jeste rano zasjenjivanje sunca zbog masiva Učke te u konačnici nesređeni imovinsko-pravni odnosi zemljišta koji koče realizaciju pojedinih projekta. Jasna orijentiranost strateških planova naselja Opatijskog primorja prema napretku turizma jasno govori u prilog činjenici kako turizam postaje temeljna gospodarska grana istraživanog prostora s velikim mogućnostima daljnjeg razvitka i napredovanja sa suvremenim pristupom utemeljenim na bogatom kulturno-povijesnom i turističkom nasljeđu i održivom razvoju.

LITERATURA

Blažević, I., 1975: Opatija-razvoj turizma i njegov utjecaj na transformaciju prostora, *Acta Geographica Croatica* 13(1), 269-298.

Blažević, I., 1987: *Povijest turizma Istre i Kvarnera*, Otokar Keršovani.

Blažević, I., 1998: Stoljetni korijeni lovranskog turizma, u: *Lovran u XIX.stoljeću: zbornik radova* (ur. Kolonić Bistričić, S.), Lovran, 18. travnja 1998., Poglavarstvo Općine Lovran, Rijeka, 21-26.

Božičević, S., 1987: Geomorfološke, hidrogeološke i speleološke osobitosti Lovranštine, u: *Liburnijske teme: zbornik radova* (ur. Ekl, V.), Lovran, 1987., Turističko društvo Lovran, Rijeka, 25-33.

Brazda, M., 2009: Opatija-turistička meka trajnoga sjaja, *Meridijani*, 136, 40-61.

Ekl, V., 1977: O spomenicima turizmu, u: *Liburnijske teme: zbornik radova* (ur. Ekl, V.), Lovran, 1977., Turistički savez općine Opatija, Rijeka, 121-130.

Ekl, V., 1987: Iz lovranskog srednjovjekovlja, u: *Liburnijske teme: zbornik radova* (ur. Ekl, V.), Lovran, 1987., Turističko društvo Lovran, Rijeka, 191-202.

Fičor, M., 2009: *Općina Lovran 1993.-2008.*, Primorsko-goranska županija, Rijeka.

Jagodić, D., 1977: Razvoj obrazovanja rukovodnih kadrova turističke privrede, u: *Liburnijske teme: zbornik radova* (ur. Ekl, V.), Lovran, 1977., Turistički savez općine Opatija, Rijeka, 179-186.

Kehler, T., 1997: Lovran-lječilišno i turističko mjesto na prijelazu stoljeća, u: *Potencijali lovranske zdravstvene baštine* (ur. Muzur, A.), Lovran, 26. travnja 1997., Poglavarstvo Općine Lovran, Rijeka, 21-22.

Mandić, O., 1977: Razvojni međaši turizma u Opatiji, u: *Liburnijske teme: zbornik radova* (ur. Ekl, V.), Lovran, 1977., Turistički savez općine Opatija, Rijeka, 27-44.

Melinčević, A., 1987: Turistički „image“ Lovrana nakon izgradnje hotela „Excelsior“ i dopunski motivi turističkog boravka, u: *Liburnijske teme: zbornik radova* (ur. Ekl, V.), Lovran, 1987., Turističko društvo Lovran, Rijeka, 247-254.

Njegač, D., n.d.: *Nastavni materijal za kolegij Geografija Hrvatske*, Geografija Hrvatske, Sveučilište u Zagrebu, neobjavljeno.

Peršić, D. (ur.), 2001: *Lovran*, RIMA d.o.o., Rijeka.

Peršić, M., 1998: Razvoj turističke arhitekture Lovrana u XIX stoljeću, u: *Lovran u XIX.stoljeću: zbornik radova* (ur. Kolonić Bistričić, S.), Lovran, 18. travnja 1998., Poglavarstvo Općine Lovran, Rijeka, 17-20.

Peršić, M., 2002: *Lovran-turizam i graditeljstvo*, Adamić, Rijeka.

Pp-Učka, n.d.: *Učka 360°*, <http://www.pp-ucka.hr/ucka-360/> (22.5.2018.).

Sila, Z., 1987: Pejzaži i vegetacija Lovranštine, u: *Liburnijske teme: zbornik radova* (ur. Ekl, V.), Lovran, 1987., Turističko društvo Lovran, Rijeka, 33-46.

Smolčić Jurdana, D., 2007: Rezultati empirijskog istraživanja stavova turista o turističkoj ponudi Kvarnera i njegovih destinacija, *Tourism and hospitality management* 13 (1), 11-76.

Tzmatulji, n.d.: *Istražite*, <https://tzmatulji.hr/istrazite/>, (3. 6. 2018.).

Tz-moscenicka, n.d.: *Manifestacije*, http://www.tz-moscenicka.hr/hr/program_dogadanja_2018/580/80, (27. 5. 2018.).

Zinaić, M., 1984: *Opatija*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.

IZVORI

Državni zavod za statistiku, 1996: *Promet turista u primorskim gradovima i općinama 1995.*, Statistička izvješća, Zagreb.

Državni zavod za statistiku, 2006: *Promet turista u primorskim gradovima i općinama 2005.*, Statistička izvješća, Zagreb.

Državni zavod za statistiku, 2016: *Turizam u primorskim gradovima i općinama 2015.*, Statistička izvješća, Zagreb.

Državni zavod za statistiku, 2017: *Turizam u primorskim gradovima i općinama 2016.*, Statistička izvješća, Zagreb.

Fakultet za turizam i menadžment u Opatiji, 2015: Strategija razvoja Grada Opatije 2014.-2020., Rijeka :<http://www.opatija.hr/files/file/novosti/2015/velja%C4%8Da/Nacrt-strategije-razvoja-Grada-Opatije.pdf> (20. 5. 2018.).

Informacijski sustav prostornog uređenja, n.d.: Primorsko-goranska županija,
<https://ispu.mgipu.hr/> (20.5.2018.).

Republički zavod za statistiku SRH, 1966: *Promet turista u primorskim mjestima I-XII 1965.*,
Dokumentacije, Zagreb.

Republički zavod za statistiku SRH, 1976: *Promet turista u primorskim općinama 1975.*,
Dokumentacije, Zagreb.

Republički zavod za statistiku SRH, 1986: *Promet turista u primorskim općinama 1985.*,
Dokumentacije, Zagreb.

TZ Opatija, 2017: *Izvješće o izvršenju programa rada i financijsko izvješće za 2016. godinu*,
www.visitopatija.com/storage/userfiles/files/tz_izvjesca (20. 5. 2018.).

TZ Opatija, 2016: *Statistika po naseljima 2015.*, neobjavljeno.

Urbanistički institut hrvatske, 2007: *Prostorni plan uređenja Općine Lovran*, Zagreb,
http://opcinalovran.hr/2016/STRATEGIJA_RAZVOJA_OPCINE_LOVRAN_1016.pdf
(22.5.2018.).

